

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут біоресурсів і природокористування
Кафедра обліку та економіко-правового забезпечення АПБ

ТАТАРОВА Юлія Сергіївна

**Організація бухгалтерського обліку і аудиту
зобов'язань підприємства та шляхи їх
вдосконалення / Organization of accounting and
auditing of the enterprise liabilities and ways of its
improvement**

спеціальність: 071 - Облік і оподаткування
освітньо-професійна програма - Облік і правове забезпечення
агробізнесу

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи
ОПЗм-21
Ю. С. Татарова

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, О. О. Гуменюк

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

" ___ " _____ 20__ р.

Завідувач кафедри
_____ **Р. Ф. Бруханський**

ТЕРНОПІЛЬ - 2020

ЗМІСТ	
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ	
ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВА	6
1.1. Економіко-правовий аспект визнання зобов'язань згідно чинного законодавства України.....	6
1.2. Визначення, оцінка та характеристика видів зобов'язань	12
1.3. Нормативно-законодавче регулювання обліку зобов'язань підприємства	18
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	21
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	
ПІДПРИЄМСТВА	22
2.1. Організація обліку поточних зобов'язань	22
2.2. Організація обліку довгострокових зобов'язань	28
2.3. Організація обліку забезпечення зобов'язань	35
2.4. Організація обліку непередбачуваних зобов'язань.....	38
2.5. Організація обліку доходів майбутніх періодів.....	40
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	42
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АУДИТУ	
ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВА	43
3.1. Сутність та місце аудиту зобов'язань в системі управління діяльністю підприємства	43
3.2. Організація і методика аудиту зобов'язань підприємства	46
3.3. Вдосконалення методики обліку і аудиту зобов'язань підприємства	61
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	69
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	71
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75

ВСТУП

Актуальність теми. Господарська діяльність підприємств пов'язана з розрахунковими операціями, які можуть зумовити утворення зобов'язань. Зобов'язання за своєю суттю є залученими із зовнішніх джерел коштами, які дають можливість розширювати господарську діяльність підприємства, забезпечуючи при цьому зростання його прибутковості, а отже, й збільшення власного капіталу. В умовах фінансової кризи, що утворилась в економіці України, гостро постає питання своєчасності проведення розрахунків між суб'єктами господарської діяльності. Порушення строків погашення зобов'язань призводить до їх накопичення та знецінення грошових коштів для кредиторів. Це негативно впливає на фінансовий стан підприємств. Тому перед суб'єктами господарювання гостро постають питання щодо обґрунтованості виникнення заборгованості, недопущення прострочення термінів її погашення або доведення заборгованості до стану безнадійної, правильного та достовірного її відображення в бухгалтерському обліку і звітності, здійснення контролю за виникненням і погашенням зобов'язань тощо.

Вирішення зазначеної проблеми можливе за умов ефективного управління зобов'язаннями. Прийняття управлінських рішень здійснюється на підставі інформації про зобов'язання, що формується у системі бухгалтерського обліку. У зв'язку з цим виникає необхідність вдосконалення теоретичних і методичних аспектів визнання, класифікації, документування, оцінки та відображення зобов'язань у системі бухгалтерського обліку та визначення їх впливу на платоспроможність підприємства в сучасних умовах господарювання.

Питання обліку та аудиту зобов'язань підприємства були розглянуті такими науковцями, як В.Завгородній, М.Білуха, А.Кузьмінський, В.Сопко, Є.Мних, Ф.Вуд, Г.Шорт Д.Блейк.

Метою і задачею дослідження є визначення шляхів для вдосконалення методики обліку і аудиту зобов'язань підприємства.

Для досягнення цієї мети необхідно виконати такі завдання:

- 1) з'ясувати економіко-правові фактори визнання зобов'язань відповідно до законодавства України;
- 2) визначити сутність зобов'язань, оцінку та охарактеризувати їх види;
- 3) здійснити моніторинг нормативно-законодавчого регулювання обліку зобов'язань підприємства;
- 4) провести дослідження організаційних параметрів видів обліку зобов'язань;
- 5) визначити сутність та місце аудиту зобов'язань в системі управління діяльністю підприємства;
- 6) опрацювати питання організації і методики аудиту зобов'язань підприємства;
- 7) визначити шляхи вдосконалення обліку і аудиту зобов'язань підприємства.

Об'єкт дослідження: Приватне сільськогосподарське підприємство «Аметист» с. Полупанівка Підволочиського району Тернопільської області.

Предмет дослідження: система обліку і аудиту зобов'язань на підприємстві.

Практичне значення отриманих результатів полягає у практичному застосуванні запропонованих рекомендацій та шляхів для вдосконалення методики обліку і аудиту зобов'язань.

Апробація результатів випускної кваліфікаційної роботи. Основні теоретичні положення і результати наукового дослідження апробовані у межах Міжнародних науково-практичних конференцій «Перспективи розвитку освіти, науки і бізнесу в глобальному середовищі», проведених на базі Західноукраїнського національного університету 20 травня та 23 жовтня 2020 р.

За результатами участі у конференціях опубліковано тези доповіді:

1. Татарова Ю.С. Шляхи вдосконалення обліку поточних зобов'язань. Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Перспективи розвитку науки і бізнесу в глобальному середовищі» (20 травня 2020 р.) Тернопіль: Осадца Ю. В., 2020. С. 209-210.

2. Татарова Ю.С. Проблеми обліку та оцінки довгострокових зобов'язань. Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Перспективи розвитку науки і бізнесу в глобальному середовищі» (23 жовтня 2020 р.) Тернопіль: Осадца Ю. В., 2020. С. 265-266.

Обсяг і структура випускної кваліфікаційної роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків і пропозицій, переліку використаних джерел (65 найменувань). Обсяг роботи – 80 сторінок друкованого тексту формату А-4. Дипломна робота містить 9 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Економіко-правовий аспект визнання зобов'язань згідно чинного законодавства України

Історія розвитку зобов'язань показує нам виключно юридичний підхід до тлумачення терміну, тому що основа регулювання питань зобов'язального характеру – це оформлення цивільно-правових документів відповідно закону. Основа виникнення зобов'язань – це договір та інші документи, які видають кредиторам боржники. Важливе місце науковці виділяли зобов'язанням зі спричиненням шкоди, тому що спричинення шкоди і безпідставне збагачення є причиною розслідування судовими органами.

Згідно бухгалтерського підходу визначення «зобов'язання» набуває економічного значення. Його основними питаннями є визнання та економічна оцінка зобов'язань, складання договору, оцінка ризиків в процесі виникнення та погашення зобов'язань. Соколов Я.В. вказує: «У економічному сенсі зобов'язання демонструють майбутні потоки засобів, обумовлені кредитами, наданими і отриманими господарюючими суб'єктами» [54, с. 281].

Як наслідок, економічне значення зобов'язань показує рівень дебіторської і кредиторської заборгованості підприємства. Коли виникають зобов'язання, це означає постійний контроль, який повинен бути направлений на організацію обліку зобов'язань, тому що невчасне відображення в обліку зобов'язань призводить до штрафів за невиконання умов договору, а також втрачається довіра у кредиторів та виникають складності у залученні позик в майбутньому.

Отже, в економічному значенні оцінка зобов'язань заключається в тому, що оцінка з моменту виникнення до моменту погашення відрізняється. Економічна величина зобов'язань з часом знецінюється, а це є ризиком для кредиторів. Але для успішного розвитку діяльності підприємства дійсно є потреба у довгостроковому

залученні позикового капіталу, тому що досягнення великих масштабів обороту та наукових розробок вимагає довготривалого періоду розвитку.

Дивлячись з фінансової точки зору, зобов'язання вбачає обмін грошовими ресурсами. Також, зобов'язання можуть бути локалізованими у часі. Тобто може бути момент настання зобов'язання і період часу, протягом якого воно діє. Попри це зобов'язання має бути юридично обумовленим [32, с. 56].

Але в юридичному значенні зобов'язань майбутні потоки засобів залишаються незмінними, тому що є першочергова умова договору. Тому і є ця різниця між юридичним та економічним підходом, яка полягає в схильності майбутніх потоків засобів під вплив фактів зміни, як інфляція, а це з часом зменшує величину зобов'язань.

Проведений огляд економічних праць довідкової літератури, нормативно-правових актів дозволив уточнити тлумачення поняття зобов'язань (рис. 1.1).

Отже, бухгалтерське трактування визначення зобов'язань має свої особливості і поєднує в собі як економічний так і юридичний аспекти. Зобов'язання в юридичному і бухгалтерському сенсах не є тотожними, тут вирішальне значення мають зобов'язання, що випливають з договорів. У юридичному сенсі обсяг зобов'язань означає суми, вказані в договорах. І вони майже завжди більше сум зобов'язань, відображених в бухгалтерському обліку. Зобов'язання, які визначаються укладеними договорами, відображаються в бухгалтерському обліку тільки з моменту початку їх виконання.

Розглянуті трактування носять суто юридичний характер і відповідають вимогам нормативно-правових актів, розкриваючи передають зміст категорії “зобов'язання” в будь-якій галузі права. Так, зобов'язання зі сплати податку до бюджету можна визначити як необхідність однієї особи (платника податків) перерахувати іншій особі (агентові держави) суму податку, обчислену відповідно до вимог норм податкового законодавства, а кредитор (агент держави) має право та обов'язок вимагати від боржника виконання його зобов'язань.

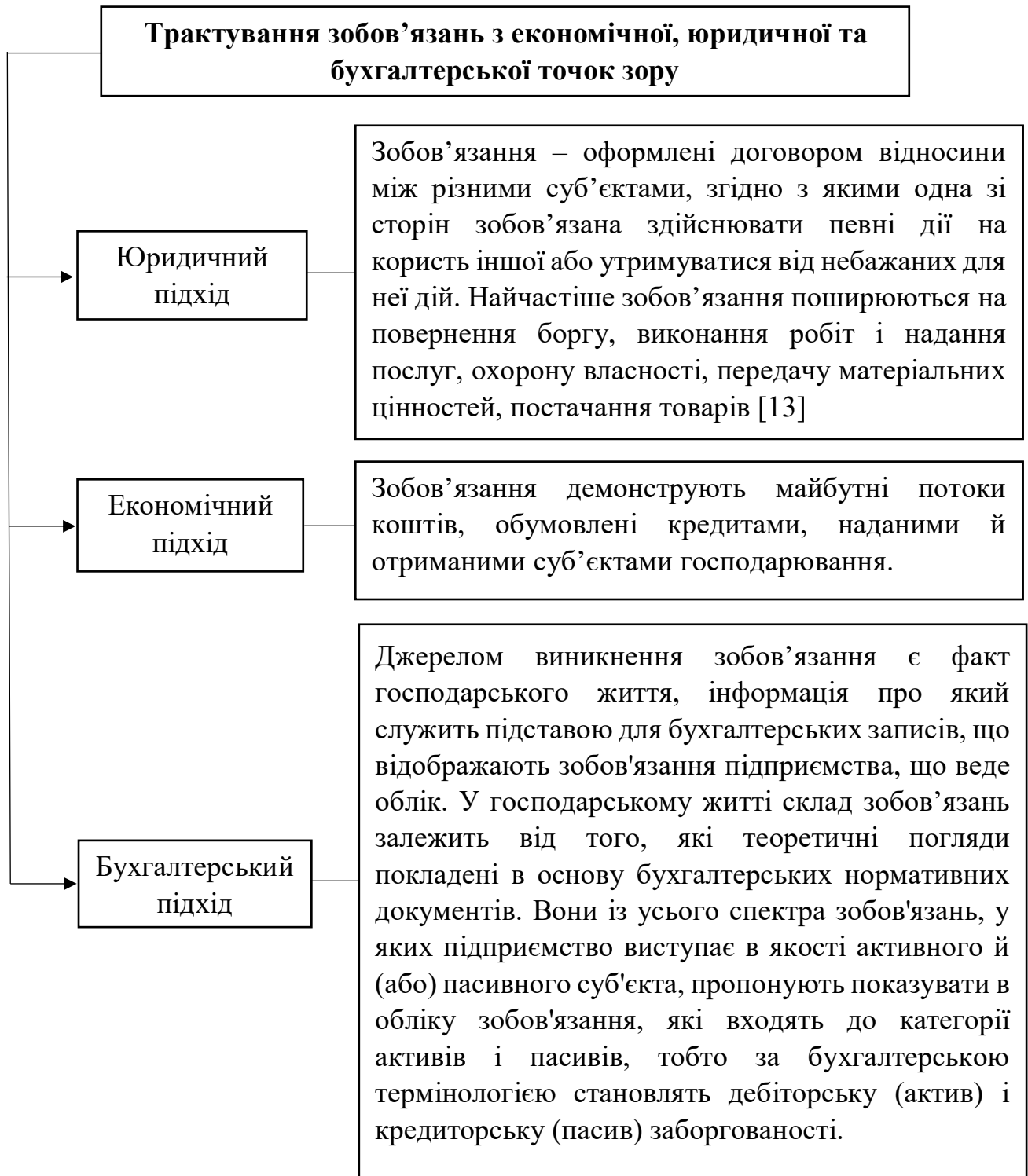

Рис. 1.1 Значення зобов'язань з економічної, юридичної та бухгалтерської точок зору

Традиційно в юриспруденції виділяється три джерела виникнення зобов'язань: договір, закон і делікт, тобто спричинення шкоди. Як, наприклад, з одного боку, зобов'язання постачальника перед покупцем з передачі товару належної якості в належному обсязі і належні терміни і, з іншого боку, зобов'язання покупця перед постачальником сплатити за товар певну ціну і в певний термін, що впливають з укладеного договору постачання. Їх джерелом виступає договір [3, с. 281].

Всі зобов'язання, що виступають предметом бухгалтерського обліку, мають юридичне та економічне визначення. Особливістю бухгалтерського обліку в Україні є домінування юридичного змісту зобов'язань. Виходячи з цього, обсяг грошових зобов'язань визначається принципом номіналізму, згідно з яким предметом грошового зобов'язання виступають не самі цінності, а їх грошові знаки – гривні. При цьому зміни в купівельній спроможності грошей, зобов'язання, що виникають, не змінюють його обсяг. Таким чином, можна зробити висновок про те, що пануючий в теорії і на практиці юридичний підхід до визначення зобов'язань ігнорує той факт, що реальна величина зобов'язання змінюється та їх економічний зміст є ширшим у порівнянні з вузьким юридичним значенням. Разом з тим, саме економічне трактування зобов'язань підприємства має визначальне значення для оцінки його фінансового стану. Аналіз фінансової звітності будь-якого підприємства в динаміці свідчить, що завжди існує певний мінімум дебіторської і кредиторської заборгованості, постійно присутній в балансі. Найпростіший метод його розрахунку – це визначення мінімальної суми заборгованості протягом звітного періоду [3, с. 286-287].

Операції з виконання договорів, укладених підприємством, є підставою виникнення зобов'язань в бухгалтерському обліку. Та значна частина зобов'язань не встановлюється договором, а визначається нормативними актами або неправомірними діями з їх порушення: сплата податків, страхових внесків, штрафів, пені, неустойок, розрахунки з учасниками, розрахунки з учасниками.

Юридичне джерело договірних господарських зобов'язань – це господарський договір. В Цивільному кодексі України господарський договір виступає однією з найголовніших причин виникнення зобов'язань. Договір – це юридичний факт. Але, як зазначалось вище, не всі зобов'язання визначаються договором, а й нормативними актами або неправомірними діями [63].

Правове трактування терміну зобов'язань має кілька складових:

- 1) зміст;
- 2) суб'єкт;
- 3) правові відносини між суб'єктами.

Суб'єкт зобов'язання – юридична чи фізична особа. Кредитор є стороною, що вимагає виконання певних дій від боржника, тобто другої сторони, що зобов'язана виконати вимогу кредитора. Об'єкт майнового права – майно, а об'єкт зобов'язального права – дія.

Бухгалтерський облік трактує термін «зобов'язання» не так розгорнуто, як цивільне законодавство:

- 1) зобов'язання в бухгалтерському обліку визначають також інші галузі права, такі як фінансова, трудова або ж окремі законодавчі акти, які регулюють економічні відносини, а не лише Цивільний кодекс;
- 2) бухгалтерський облік визначає зміст зобов'язань інакше, аніж в юридичному сенсі;
- 3) в бухобліку договірне зобов'язання відображають не в момент його виникнення, а в момент виконання, оскільки договором є лише юридичний факт.

Не всі господарські зобов'язання підлягають обліку, тільки ті, що виникають з договорів, які укладені підприємством чи здійснення дій, з якими фінансове право зв'язує виникнення зобов'язань із внесення платежів до бюджету та відповідних позабюджетних органів. Усі підприємства мають діяти згідно П(С)БО 11, незалежно від їх форм власності та видів діяльності.

З бухгалтерського погляду джерелом виникнення зобов'язань є розрахункові відносини підприємства з контрагентами за конкретними фактами господарської діяльності. Будь-яка заборгованість буде дебіторською для однієї сторони (активом) і кредиторською (зобов'язанням) для іншої. Узагальнюючи різноманітні думки українських та закордонних авторів щодо тлумачення поняття «кредиторська заборгованість», можна виділити кілька найбільш поширених поглядів. Згідно з однією з них, кредиторська заборгованість – це частина зобов'язань підприємства. Кредиторська заборгованість – це сума боргів одного підприємства іншим фізичним або юридичним особам. Вона виникає внаслідок розбіжностей часу сплати за товари або послуги з моменту переходу права власності на них або незакінчених розрахунків за взаємними вимогами.

Для визнання зобов'язань і відображення їх у фінансовій звітності потрібне існування можливості достовірно оцінити їх та ймовірності їх погашення та зменшення, що передбачає економічні вигоди у майбутньому.

За недотриманням однієї з умов, кредиторську заборгованість перед іншими особами вже не можливо визнати зобов'язанням.

В цей ж момент, якщо відбуваються зміни за раніше визнаними зобов'язаннями, за результатами яких такі зобов'язання перестають відповідати другій умові, тобто будь-які зобов'язання на дату балансу вже не потрібно погашати, і їх сума включається до складу доходів звітного періоду.

Від правильного здійснення класифікації зобов'язань та обраних класифікаційних ознак залежить організація та ведення обліку зобов'язань, а також правильне відображення їх у фінансовій звітності.

Згідно П(С)БО 11 виділяють п'ять груп зобов'язань: довгострокові зобов'язання, поточні зобов'язання, забезпечення наступних витрат і платежів, непередбачувані зобов'язання, доходи майбутніх періодів.

Кожен вид зобов'язань обумовлюється принциповими економічними та юридичними особливостями.

Довгострокові зобов'язання згідно П(С)БО 11 розділяють на чотири групи: кредити банків; інші фінансові зобов'язання; відстрочені податкові зобов'язання; інші зобов'язання.

Групування довгострокових зобов'язань за П(С)БО 11 на чотири групи не відповідає тому групуванню, що дане в Плані рахунків. Тому необхідно привести у відповідність П(С)БО 11 «Зобов'язання» та вітчизняний План рахунків бухгалтерського обліку в частині складових довгострокових зобов'язань .

Забезпечення, згідно П(С)БО 11, створюються для здійснення яких-небудь витрат та платежів у майбутньому (операційних витрат), що призводить до зменшення економічно-вигідних ресурсів. Відповідно до цього, для створення забезпечення потрібно насамперед знати, для яких операційних витрат це призначено та яка їх передбачувана сума.

Непередбачені зобов'язання відображають на позабалансовому рахунку 042 «Непередбачені зобов'язання» за обліковою ціною.

П(С)БО 11 містить досить мало інформації про доходи майбутніх періодів. Сюди відносять доходи, одержані підприємством в поточному періоді, та по суті вони є доходами наступних періодів. Прикладом є одержання орендної плати в поточному місяці за наступний. Для обліку доходів майбутніх періодів призначено рахунок 69 «Доходи майбутніх періодів».

1.2. Визначення, оцінка та характеристика видів зобов'язань

Облік зобов'язань регулює П(С)БО 11 «Зобов'язання».

Зобов'язання - це заборгованість підприємства, що виникло внаслідок минулих подій і погашення якого може призвести до зменшення економічних вигод [13].

Необхідно визначити момент виникнення зобов'язань, оскільки це є важливим задля правильного ведення їх бухгалтерського обліку. Зобов'язання

реєструються в обліку бухгалтерським записом тільки тоді, коли у зв'язку з ним виникає заборгованість.

Отже, П(С)БО 11 «Зобов'язання» визначає порядок визнання, оцінки, класифікації та обліку зобов'язань підприємства та розкриття інформації в звітності.

Зобов'язання класифікуються за різними ознаками (рис. 1.2).

Для визнання зобов'язань, а також для відображення їх у фінансовій звітності потрібне існування можливості достовірно оцінити їх та ймовірності їхнього погашення та зменшення, що передбачає економічні вигоди у майбутньому.

Визначення критеріїв визнання видів зобов'язань відсутнє в П(С)БО 11 «Зобов'язання». Вони виникають на балансі підприємства і відображаються в фінансовій звітності при створенні забезпечення за рахунок витрат звітного періоду, а це супроводжується збільшенням витрат та зобов'язань; при визнанні активу, який придбали в борг; при зменшенні забезпечення та збільшенні зобов'язання.

Погасити зобов'язання можна декількома способами: розрахунками в кредит; передачею інших активів; сплатою грошових коштів в готівковій або безготівковій формі; наданням послуг; перетворенням зобов'язання на капітал; відмовою кредитора від своїх прав або позбавленням їх; заміною зобов'язання іншим.

Договір визначає використання готівкової, безготівкової, кредитної форми порядку розрахунків між платником та отримувачем.

На рисунку 1.3 наведено класифікацію зобов'язань відповідно до П(С)БО 11.

Довгострокові зобов'язання включають: довгострокові кредити банків; інші довгострокові фінансові зобов'язання; відстрочені податкові зобов'язання; інші довгострокові зобов'язання. Це є основне джерело формування капітальних інвестицій. Тракткування поняття довгострокового зобов'язання є надто загальним. Насправді до довгострокових включають зобов'язання, термін погашення яких перевищує 12 місяців з дати балансу.

Рис. 1.2 Класифікація зобов'язань за ознаками

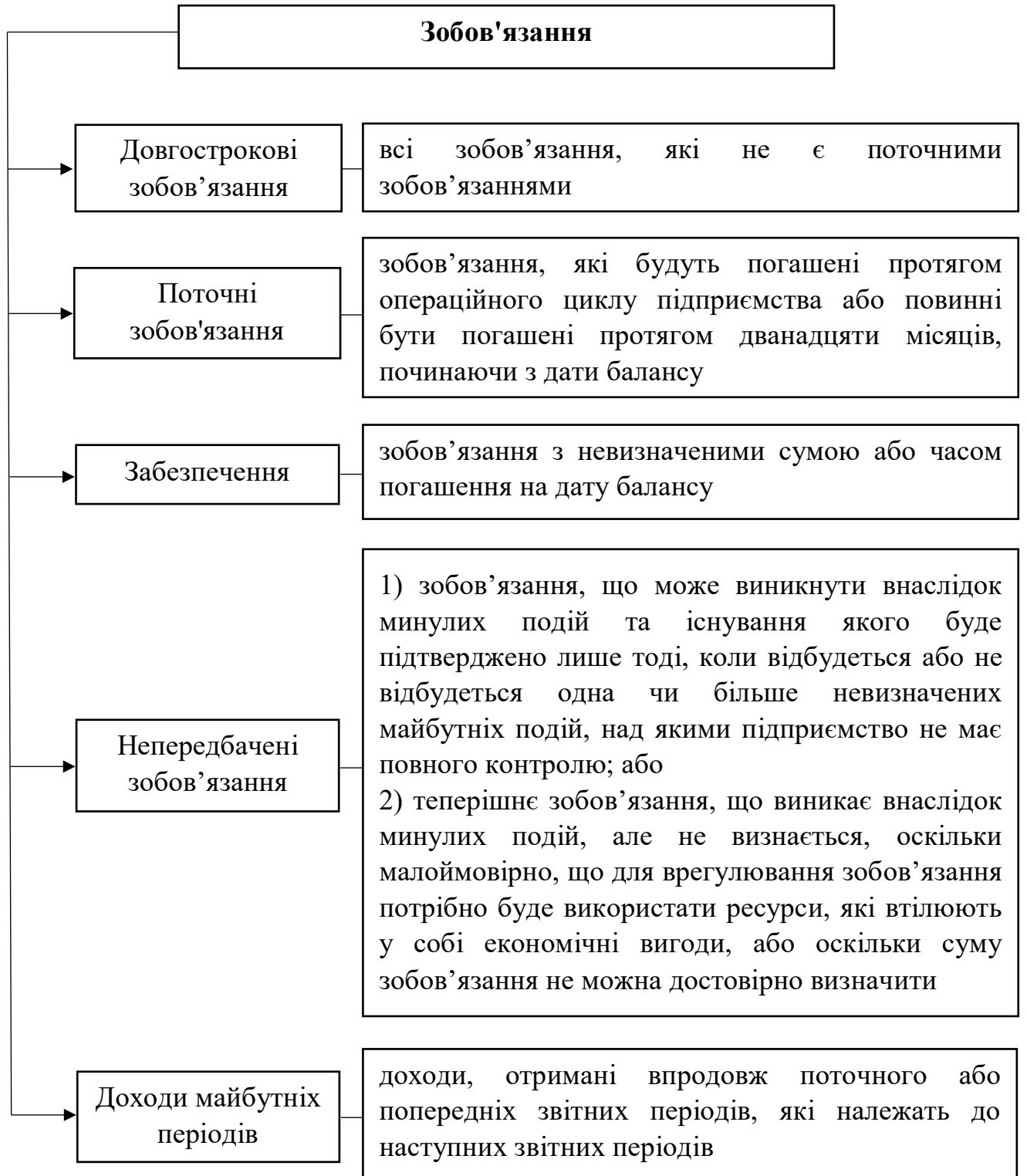

Рис. 1.3. Класифікація зобов'язань відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання»

Виникнення довгострокових зобов'язань, як правило, визначається угодою, яка затверджує графік погашення зобов'язання позичальником та порядок сплати ним відсотків, якщо це передбачено умовами відповідної угоди. Саме ці умови та сума активів, яку отримує підприємство в обмін на зобов'язання, визначають показники, що пов'язані з існуванням та погашенням довгострокової заборгованості.

П(С)БО 11 передбачає можливість віднести зобов'язання до довгострокових, якщо на нього нараховані відсотки та воно погашається протягом 12 місяців з дати балансу, але при початковому терміні більше 12 місяців та угоді про переоформлені цього зобов'язання до затвердження фінзвітності.

Довгострокове зобов'язання за кредитною угодою (якщо угода передбачає погашення зобов'язання на вимогу кредитора (позикодавця) у разі порушення певних умов, пов'язаних з фінансовим станом позичальника), умови якої порушені, вважається довгостроковим, якщо:

- 1) позикодавець не буде вимагати погашення зобов'язання внаслідок порушення до затвердження фінансової звітності;
- 2) не буде надалі порушення кредитної угоди протягом 12 місяців з дати балансу.

На формування облікової політики значно впливає оцінка зобов'язань. Основним при оцінці зобов'язань є використання принципу обачності, це передбачає застосування в обліку методів оцінки, які зпобігають заниженню сум визнаних зобов'язань. Оцінку зобов'язань здійснюють завдяки дії принципу безперервності, покладаючись на подальшу діяльність підприємства.

Усі довгострокові зобов'язання, на які здійснюється нарахування відсотків, відображають у балансі за їх теперішньою вартістю.

Теперішньою вартістю називають дисконтовану суму майбутніх платежів, що необхідна для погашення зобов'язання в ході звичайної діяльності підприємства.

Поточні зобов'язання включають короткострокові кредити банків; короткострокові векселі видані; поточну заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями; кредиторську заборгованість за товари, роботи, послуги; поточну заборгованість за розрахунками (з отриманих авансів, з бюджетом, з позабюджетних платежів, зі страхування, з оплати праці, з учасниками, з внутрішніх розрахунків); інші поточні зобов'язання.

Відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання» балансова вартість поточних зобов'язань визначається за сумою погашення. Сумою погашення називають недисконтовану суму грошових коштів або їх еквівалентів, що буде погашена в процесі звичайної діяльності підприємства. Цей вид оцінки є найпростішим. Внаслідок того, що поточні зобов'язання погашуються протягом короткого проміжку часу і величина дисконту незначна, вони враховуються за номінальною вартістю, тобто в сумі, що належить до виплати в майбутньому.

Законодавством України передбачено створення забезпечень для відшкодування майбутніх операційних витрат. Їх створюють на виплату відпусток працівникам; виконання гарантійних зобов'язань; додаткове пенсійне забезпечення; реструктуризацію, виконання зобов'язань при припиненні діяльності; виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів і т.д. Таким чином, суми створених забезпечень визнаються витратами (за винятком суми забезпечення, що включається до первісної вартості основних засобів відповідно до П(С)БО 7 «Основні засоби»). Створювати забезпечення для покриття майбутніх збитків від діяльності підприємства забороняється.

Суму забезпечення визначають за обліковою оцінкою, необхідних для погашення конкретного зобов'язання на дату балансу, ресурсів.

Непередбачене зобов'язання в тлумаченні П(С)БО 11 має два визначення:

- 1) зобов'язання, які можуть виникнути внаслідок минулих подій та існування яких буде підтверджене лиш якщо відбудеться одна чи більше невизначених майбутніх подій, над якими підприємство не має повного контролю;

- 2) теперішні зобов'язання, які виникають внаслідок минулих подій, проте не визнаються, тому що досить сумнівно, що для врегулювання зобов'язань потрібно буде використати ресурси, що втілюють у собі економічні вигоди, або тому, що суму зобов'язання не можливо достовірно визначити [62].

Непередбачені зобов'язання відображаються в обліку на забалансовому рахунку 042 «Непередбачені зобов'язання» за обліковою ціною.

Доходи майбутніх періодів включають отримані авансові платежі за здані в оренду основні засоби та інші необоротні активи (авансові орендні платежі), передплату на журнали, газети, періодичні та довідкові видання, виручку за вантажні перевезення, абонентну плату за користування засобами зв'язку.

Дисконтованою оцінкою зобов'язань називають вартість майбутнього платежу. Відповідно до економічної точки зору сума коштів які витратить підприємство в майбутньому, має бути менше суми коштів, які витратить підприємство сьогодні. На цьому і базується визначення дисконтованої вартості.

Сума враховується до складу доходу звітного періоду, якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню.

1.3. Нормативно-законодавче регулювання обліку зобов'язань підприємства

Законодавчі основи регулювання обліку визначені Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». Він визначає основні правові принципи організації, регулювання та ведення бухгалтерського обліку, складання фінансової звітності та розповсюджується на всіх юридичних осіб, незалежно від форм власності та організаційно-правових форм, і також на представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, які зобов'язані вести бухгалтерський облік і подавати фінансову звітність відповідно до чинного законодавства.

При організації обліку та аудиту зобов'язань підприємство повинне діяти згідно чинного законодавства України та керуватися відповідним переліком нормативно-законодавчих актів.

Нормативно-законодавче регулювання обліку зобов'язань можна представити у вигляді рівнів. Як вже було зазначено вище, найосновнішим нормативним документом з обліку є закон про бухоблік та фінансову звітність, тобто це є основа нормативної бази. Він визначає загальне поняття про зобов'язання. На першому рівні регламентації також відображено ще ряд інших законів, що регулюють облік зобов'язань:

- 1) Закони України «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про заставу», «Про інвестиційну діяльність», «Про банки і банківську діяльність» використовуються в організації обліку короткострокових кредитів банків;
- 2) Закони України «Про оплату праці», «Про відпустки» є нормативною базою для здійснення організації обліку розрахунків з оплати праці;
- 3) Закони України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» застосовують щодо організації обліку розрахунків за страхуванням.

До основних нормативних актів відносимо кодекси: Господарський кодекс, що використовується для організації обліку короткострокових кредитів банків, Податковий кодекс – для організації обліку розрахунків за податками й платежами, Цивільний кодекс – для організації обліку короткострокових кредитів банків, Кодекс законів про працю щодо організації обліку розрахунків з оплати праці.

Наступною ланкою є Положення (стандарты) бухгалтерського обліку. Основними виділемо НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», яким

визначається мета, склад та принципи складання фінансової звітності та який використовується для організації бухгалтерського обліку та П(С)БО 11 «Зобов'язання», що визначає методологічні засади формування в обліку інформації про зобов'язання та її розкриття у фінансовій звітності.

Для забезпечення єдності відображення господарських операцій, що однорідні за змістом спрямована Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій.

На найнижчому рівні знаходяться Наказ про облікову політику підприємства та робочий план рахунків, оскільки вони розробляються підприємством самостійно.

Наказ про облікову політику визначає організацію бухгалтерського обліку на підприємстві, формування облікової політики щодо конкретних об'єктів обліку (у тому числі і зобов'язань, їх оцінка та визнання), виправлення помилок та зміни у фінансових звітах та ін.

Щодо робочого плану рахунків, то він необхідний підприємству для задоволення практичних потреб керівництва та полегшення роботи облікових працівників. Розробляється згідно специфіки галузі та визначає зміст аналітичного обліку і характеристики форми обліку.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Операції з виконання договорів, укладених підприємством, є підставою виникнення зобов'язань в бухгалтерському обліку. Та значна частина зобов'язань не встановлюється договором, а визначається нормативними актами або неправомірними діями з їх порушення: сплата податків, страхових внесків, штрафів, пені, неустойок, розрахунки з учасниками, розрахунки з учасниками.
2. Всі зобов'язання, що виступають предметом бухгалтерського обліку, мають юридичне та економічне визначення. Особливістю бухгалтерського обліку в Україні є домінування юридичного змісту зобов'язань. Виходячи з цього, обсяг грошових зобов'язань визначається принципом номіналізму, згідно з яким предметом грошового зобов'язання виступають не самі цінності, а їх грошові знаки – гривні. При цьому зміни в купівельній спроможності грошей, зобов'язання, що виникають, не змінюють його обсяг. Таким чином, можна зробити висновок про те, що пануючий в теорії і на практиці юридичний підхід до визначення зобов'язань ігнорує той факт, що реальна величина зобов'язання змінюється та їх економічний зміст є ширшим у порівнянні з вузьким юридичним значенням. Разом з тим, саме економічне трактування зобов'язань підприємства має визначальне значення для оцінки його фінансового стану.
3. Зобов'язання - це заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють економічні вигоди.
4. Для визнання зобов'язань і відображення їх у фінансовій звітності потрібне існування можливості достовірно оцінити їх та ймовірності їх погашення та зменшення, що передбачає економічні вигоди у майбутньому.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Організація обліку поточних зобов'язань

Згідно з ПСБО 11 поточні зобов'язання – це зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу [42].

Відображення поточних зобов'язань відбувається у III розділі пасиву балансу «Поточні зобов'язання».

Для визнання поточних зобов'язань, а також для відображення їх у фінансовій звітності потрібно достовірно оцінити їх та має існувати ймовірність їхнього погашення та зменшення, що передбачає економічні вигоди у майбутньому. Сума зобов'язання буде входити до складу доходів в звітному періоді, якщо на дату балансу не підлягатиме погашенню раніше визнане зобов'язання.

Поточні зобов'язання відображають в Балансі за сумою погашення. Сумою погашення є недисконтована сума грошових коштів або їх еквівалентів, яка буде виплачена для погашення зобов'язання під час звичайної діяльності.

Класифікація поточних зобов'язань зображена на рисунку 2.1.

Короткостроковими кредитами банків називають зобов'язання підприємства перед банками за отримані позики.

Короткострокові банківські кредити переважно залучають на покриття тимчасового фінансового дефіциту, які виникли в зв'язку із витратами виробництва.

Обліковують кредити банків, розрізняючи основну суму боргу і нараховані на неї відсотки.

Отримання короткострокового кредиту відображають в сумі його погашення на 601 субрахунку «Короткострокові кредити банків у національній валюті» згідно П(С)БО 11.

Рис. 2.1 Класифікація поточних зобов'язань

При зарахуванні кредиту одразу на поточний рахунок одержувача кредиту роблять запис дебет 311 «Поточні рахунки в національній валюті» та кредит 601. При зарахуванні кредитних коштів на пряму контрагентам позичальника цю операцію відображають записом дебет 37 «Розрахунки з різними дебіторами», 63 «Розрахунки з постачальниками і підрядниками», 685 «Розрахунки з іншими кредиторами», кредит 601.

При продовженні терміну погашення кредиту його суму переводять на 603 субрахунок «Відстрочені короткострокові кредити банків у національній валюті».

Нарахування відсотків за користування кредитом відбувається кожного дня, починаючи з першого при отриманні кредиту, а закінчується у день перед днем погашення усієї суми. Іншими словами, в день повернення кредиту відсотки не нараховуються.

Облік нарахування відсотків відображають проведенням дебет 951 «Відсотки за кредит», кредит 684 «Розрахунки за нарахованими відсотками» на підставі щомісячної інформації банку про суму відсотків чи бухгалтерської довідки, в якій бухгалтер самостійно обчислює відсотки відповідно до умов кредитного договору.

У Балансі заборгованість за короткостроковими банківськими позиками відобразатиметься у розділі III Пасиву «Поточні зобов'язання» під рядком «Короткострокові банківські позики», а заборгованість за короткостроковими відсотками – у рядку «Інші поточні зобов'язання».

Під час здійснення господарської діяльності з'являється поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, отримані послуги, що є необхідними для нормального функціонування підприємства.

Кредиторською заборгованістю за товари, роботи та послуги називають зобов'язання перед постачальниками за товари або виконані роботи чи послуги.

Господарські відносини між покупцем та постачальником будуються на підставі договору. На відвантажені товари постачальник формує товарний та платіжний документ.

Погашення заборгованості перед постачальником можливе за допомогою безготівкових чи готівкових розрахунків.

Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті встановлює правила, стандарти та форми безготівкових розрахунків, і згідно неї при здійсненні розрахунків застосовують акредитивну, інкасову, вексельну або ж за розрахунковими чеками форми розрахунків.

Безготівкові розрахунки полягають в перерахуванні суми коштів з рахунку платників на рахунок отримувача та в переказі банками від імені підприємств коштів, що внесено готівкою в касу банку, на рахунок отримувача.

Такі розрахунки банк проводить на основі розрахункових документів у паперовому чи електронному вигляді за такими формами, як платіжне доручення, меморіальний ордер, платіжна вимога, платіжна вимога-доручення, акредитив, розрахунковий чек.

Законодавство України також регулює використання банківських платіжних карток та векселів як платіжних інструментів.

Платіжне доручення – розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі своєї рахунку зазначеної суми коштів та її перерахування на рахунок отримувача.

Меморіальний ордер – розрахунковий документ, який складається за ініціативою банку для оформлення операцій зі списання коштів з рахунку платника внутрішньобанківських операцій.

Платіжна вимога – розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку зазначеної суми коштів і перерахування її на рахунок отримувача.

Платіжна вимога-доручення – розрахунковий документ, який складається з вимоги отримувача безпосередньо до платника про сплату визначеної суми коштів та доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку визначеної ним суми коштів і перерахування її на рахунок отримувача.

Акредитив – договір, що містить зобов'язання банку-емітенту, за яким цей банк за дорученням клієнта (заявника акредитива) або від свого імені проти документів, які відповідають умовам акредитива, зобов'язаний виконати платіж на користь бенефіціара або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж.

Розрахунковий чек – розрахунковий документ, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) банку-емітенту, у якому відкрито його рахунок, про сплату чекодержателю зазначеної в чеку суми коштів.

Визнають зобов'язання під час придбання підприємством матеріальних і нематеріальних цінностей та послуг в обліку згідно принципу відповідності. Для цього користуються методом нарахування, і щоб його дотримуватись підприємству необхідно правильно визначити момент переходу права власності на матеріальні чи нематеріальні цінності або ж момент одержання послуг. Зобов'язання за отримані активи з'являються саме у момент переказу права власності за умови відсутності одночасного розрахунку з постачальниками в грошовій формі.

Для обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками за одержання товарно-матеріальних цінностей або послуги використовують рахунок 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками». За кредитом 63 рахунку відображають заборгованість за товари чи послуги, за дебетом – її погашення чи списання.

Аналітичний облік ведуть за кожним постачальником окремо відповідно до кожного рахунка-фактури.

В Пасиві Балансу суму заборгованості постачальникам та підрядникам відображають у III розділі «Поточні зобов'язання» в рядку «Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги».

Облік розрахунків підприємства за платежами до бюджету ведуть на балансовому, пасивному, призначеному для обліку джерел засобів 64 рахунку «Розрахунки за податками й платежами». За його кредитом відображають нарахування платежів до бюджету, за дебетом – податки, належні до відшкодування, їх сплата, списання.

Аналітичний облік здійснюється за видами платежів, що дає можливість для перевірки правильності розрахунків за кожним видом.

Первинні документи для нарахування податків – це розрахунки бухгалтерії, а по розрахунках з податку на додану вартість – податкові накладні.

Перераховують податки та обов'язкові платежі згідно платіжних доручень.

Вексель – це цінний папір, який дає право власнику векселя на отримання визначеної суми коштів від векселедавця у встановлений термін.

Вексель буває двох видів: відсотковий та безвідсотковий. Відсотковий вексель передається у визначених розмірах та з вказаним терміном сплати відсотків, проте незалежно від терміну вони нараховуватимуться кожної звітної дати.

Короткостроковий вексель виданий передбачує забезпечення заборгованості постачальникам на термін менше 12 місяців.

Для обліку розрахунків за заборгованістю постачальникам та підрядникам за отриманні матеріали, товари, послуги, на які підприємством видано векселі використовують 62 рахунок «Короткострокові векселі видані». За кредитом 62 рахунку відображають видачу векселів у забезпечення поставок постачальників, а за дебетом – погашення заборгованості за виданими векселями або списання.

Аналітичний облік ведуть за кожним виданим векселем і за термінами їх погашення.

Синтетичний облік векселів виданих ведуть у Журналі 3, аналітичний – у Відомості 3.4 із відображенням даних про залишки та рух за кожним виданим векселем.

Поточні зобов'язання за розрахунками з внутрішніх розрахунків – це заборгованість підприємства пов'язаним сторонам та кредиторська заборгованість з внутрішньовідомчих розрахунків.

Згідно П(С)БО 23 «Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін» пов'язаними сторонами є підприємства, яких контролюють інші сторони та підприємства чи фізичні особи (і також їх близькі члени родини), що контролюють або піддають впливу інші підприємства.

Внутрішньовідомчими розрахунками є розрахунки із виробничими одиницями та господарствами, які виділено на окремий баланс за реалізацією товарів, послуг; взаємним відпуском ТМЦ; передачею витрат управлінської діяльності; виплатою зарплати працівникам.

Поточні зобов'язання з внутрішніх розрахунків відображаються у Балансі за сумою погашення в III розділі Пасиву «Поточні зобов'язання» в рядку «Поточні зобов'язання із внутрішніх розрахунків».

2.2. Організація обліку довгострокових зобов'язань

Довгострокові зобов'язання – це зобов'язання, що повинні бути погашені протягом періоду більшого, ніж дванадцять місяців або більшого за операційний цикл підприємства з дати балансу [42].

Класифікацію довгострокових зобов'язань відповідно до П(С)БО 11 наведено на рисунку 2.2.

Важливий момент у довгострокових зобов'язаннях полягає в тому, що підприємство виплачує ще кредитору відсотки, а не лише суму боргу. Відсотки виплачуються протягом усього терміну дії довгострокових зобов'язань. Вони також виступають джерелом фінансування довгострокових проектів підприємства.

Аналітичний облік здійснюється за позикодавцями в розрізі кожного кредиту окремо та термінами їх погашення; за кожним виданим векселем; за видами облігацій; за орендодавцем і об'єктом орендованих необоротних активів; за видами активів чи зобов'язань, між якими є різниця в оцінці для відображення в балансі та цілі оподаткування; за кожним кредитором та видом залучених коштів.

Облік довгострокових зобов'язань відображають в таких облікових регістрах, як Журнал 2, 3 та Відомість 3.4, а також у Балансі, Звіті про фінрезультати, Звіті про рух грошових коштів, Примітках до річної звітності.

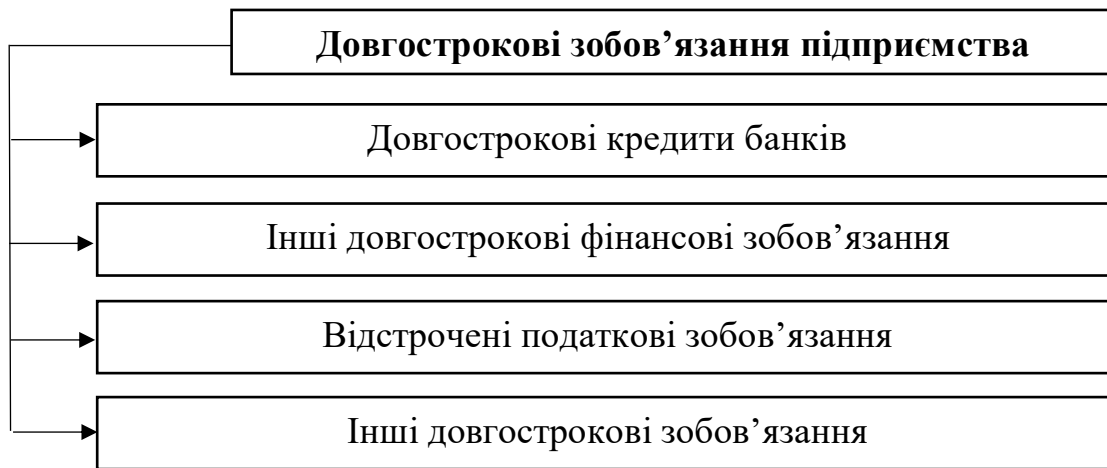

Рис. 2.2. Класифікація довгострокових зобов'язань відповідно до П(С)БО 11

Господарські операції з довгостроковими зобов'язаннями проводяться на підставі таких документів, як наведено на рисунку 2.3.

Найпоширеніший вид довгострокових зобов'язань – це кредит.

Кредитом називають позику в грошовій чи товарній формі, яка надається під сплату відсотків на певний термін. Кредит класифікують за ознаками, наведеними на рисунку (рис. 2.4)

Для отримання кредиту підприємство повинне укласти кредитний договір з банком. Для цього у підприємства вимагатимуть такі документи:

- 1) письмове клопотання про надання кредиту;
- 2) бізнес-план, обґрунтування в потребі кредиту;
- 3) копії договору, рахунків-фактур на постачання устаткування чи матеріалів, під які береться кредит;
- 4) фінансову звітність;
- 5) документи, що гарантують повернення кредиту.

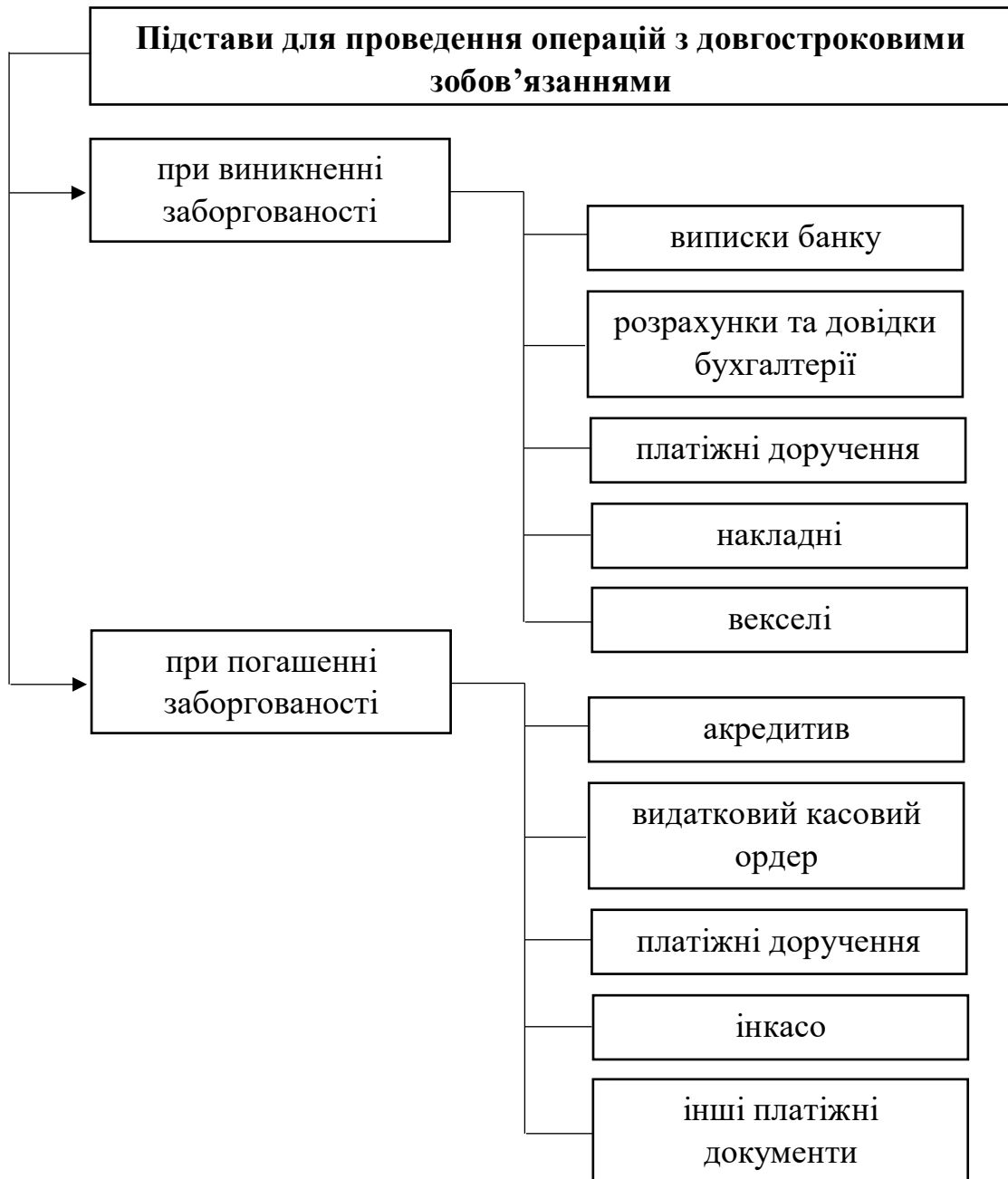

Рис. 2.3 Документування операцій з довгостроковими зобов'язаннями

Існують договори позики, кредитні договори та договори позички відповідно до Цивільного кодексу України. Кредитний договір містить в собі декілька положень: визначення сторін договору та зобов'язання цих сторін, сума позики, терміни повернення позики, розмір відсоткової ставки, сума комісійних по виданій позиці, умови використання кредиту позичальником, зобов'язання позичальника

надавати банку документи щодо його фінансового стану, термін погашення позики тощо.

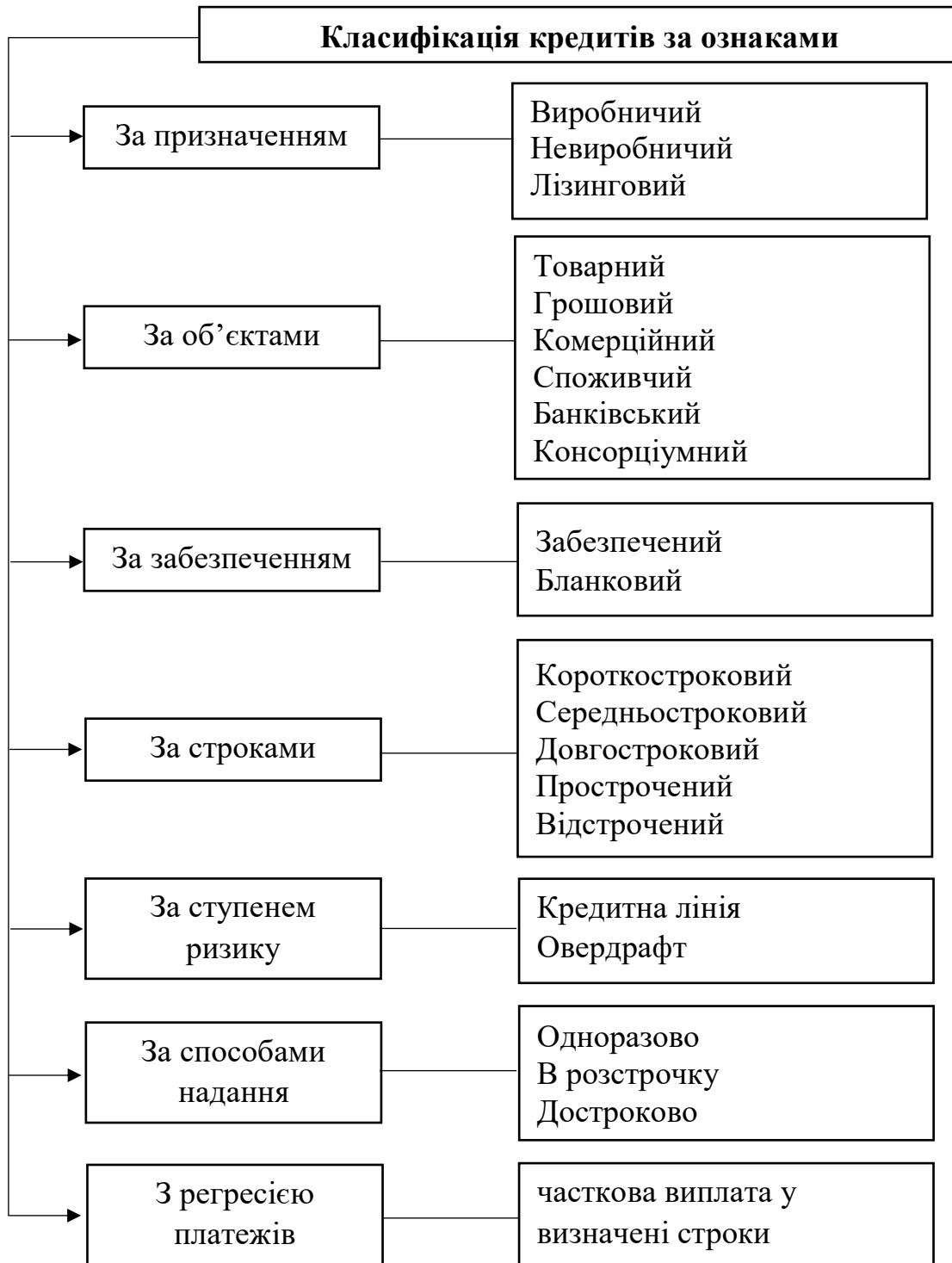

Рис. 2.4 Класифікація кредитів за ознаками

За умовами кредитного договору банк зобов'язується надати певну суму коштів позичальнику на встановлений термін, в той час, коли зобов'язання позичальника заключаються у використанні позичених коштів згідно умов та цілей, прописаних у договорі, сплачені усіх зборів, поверненні основної суми боргу та нарахованих на неї відсотків.

Документами, якими оформлюють одержання та погашення довгострокових кредитів є виписки банків, видаткові касові ордери, платіжне доручення, розрахунок і довідка бухгалтерії та ін.

Довгострокові кредити відображають в II розділі пасиву Балансу «Довгострокові зобов'язання» за рядком «Довгострокові кредити банків», а поточну заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями – в III розділі пасиву «Поточні зобов'язання» за рядком «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями».

Розповсюджений вид довгострокових зобов'язань – вексель. Він відіграє значну роль у системі безготівкових розрахунків, тому що безпосередньо використовується для погашення боргу.

Довгостроковий вексель виданий передбачує забезпечення заборгованості постачальникам на термін більше 12 місяців.

Для обліку операцій з довгостроковими векселями передбачено рахунок 51 «Довгострокові векселі видані», по його кредиту відображають видачу векселя в забезпечення за отримані товари, послуги, роботи, по дебету – його погашення Аналітичний облік ведеться щодо кожного виданого векселя.

Вексель входить до складу цінних паперів, які дають право його власнику на отримання визначеної суми коштів від векселедавця у встановлений термін.

Вексель видають лише для оплати товарів, послуг, виконаних робіт. Векселі є прості, переказні, відсоткові та безвідсоткові.

Довгострокові зобов'язання включають також інші довгострокові фінансові зобов'язання. Сюди відносять облигації, емітовані підприємством на строк більше 12 місяців та на які здійснюється нарахування відсотків.

Облігація – це цінний папір, який засвідчує внесення коштів його власником та підтверджує зобов'язання відшкодувати номінальну вартість цінного папера протягом встановленого терміну зі сплатою фіксованої відсоткової ставки.

Ринкова ставка відсотка означає, що покупець облигацій згідний виділити тимчасово кошти, а продавець облигацій може скористатись цими коштами, враховуючи всі пов'язані з цим ризики.

На величину вартості продажу облигацій впливає різниця між ставками відсотків. При співпадінні встановленої та ринкової ставки відсотків облигації продають за номіналом, у разі вищої ринкової ставки – продають з дисконтом, а якщо вища встановлена ставка – то з премією.

Премії по випущених облигаціях – позитивна різниця між ринковою ціною облигацій та номінальною вартістю. Дисконт на облигації – облигації за меншою ціною від їх номінальної ціни.

Для обліку довгострокових зобов'язань за облигаціями передбачений рахунок 52 «Довгострокові зобов'язання за облигаціями».

Аналітичний облік довгострокових зобов'язань за облигаціями ведуть за кожним видом та терміном погашення.

На підприємстві ведеться спеціально відведений Журнал розміщення облигацій, в якому реєструють безпосередньо розміщення облигацій та нараховані на них відсотки. Також там вказана сума позики, номінальна ставка відсотка та терміни їх виплат, термін позики та її погашення. Виписки банку, розрахунки та довідки бухгалтерії та інші слугують додатковими документами з обліку довгострокових зобов'язань за облигаціями.

Довгостроковим зобов'язанням з оренди є зобов'язання орендаря перед орендодавцем за право власності на актив на визначений термін.

Облік довгострокових зобов'язань з оренди ведуть на 53 рахунку «Довгострокові зобов'язання з оренди».

Аналітичний облік ведуть за кожним орендодавцем та об'єктом орендованих необоротних активів.

Підставою для здійснення обліку довгострокових зобов'язань з оренди є такі первинні документи, як платіжне доручення, виписки банку, розрахунки і довідки бухгалтерії, видаткові касові ордери тощо.

В обліку орендар відображатиме актив, що отримав в оренду як актив та зобов'язання відповідно до П(С)БО 14 «Оренда».

Якщо термін погашення зобов'язань з оренди є меншим, ніж один рік, то вони не можуть залишатись в складі довгострокової заборгованості. Відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання» поточну заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями включають до поточних зобов'язань.

Відстроченими податковими активами називають суму податку на прибуток, що відшкодовується у майбутніх періодах через тимчасову різницю між обліковою та податковою базами оцінки. Податковою базою статті звітності є сума, яку відносять на дану статтю для податкових цілей податковими органами. Тимчасову різницю називають різницею між податковою базою статей та їх балансовою вартістю, вони є двох видів:

- 1) оподатковувана тимчасова різниця, що впливає на податковий прибуток, належний до майбутніх періодів;
- 2) тимчасова різниця, що вираховується та призводить до зменшення податкового прибутку майбутнього періоду.

Облік відхилень по відповідній сумі податку ведуть на спеціальних рахунках 17 «Відстрочені податкові активи» та 54 «Відстрочені податкові зобов'язання».

Відстрочені податкові зобов'язання відображають в обліку та звітності за фактичною собівартістю.

Основи формування відстрочених податкових активів і зобов'язань регулюються П(С)БО 17 «Податок на прибуток».

Обліковують суми податку на прибуток на рахунку 17 «Відстрочені податкові активи», який є активним, балансовим. Податок на прибуток може відшкодуватись у наступних звітних періодах у зв'язку з:

- 1) тимчасовою різницею між балансовою вартістю активів або зобов'язань та їх оцінкою, що використовувалась з метою оподаткування;
- 2) перенесенням податкових збитків, що не використані для зменшення податку на прибуток у звітному періоді.

За дебетом 17 рахунку відображають суму перевищення податку на прибуток, що мають бути сплачені в поточному звітному періоді, над витратами, що пов'язані із нарахуванням податку в поточному звітному періоді, а за кредитом відображають зменшення відстрочених податкових активів за рахунок витрат, що пов'язані з нарахуванням податків на прибуток в поточному звітному періоді.

Аналітичний облік відстрочених податкових активів ведуть по видах активів, між якими виникла різниця в оцінці.

Облік інших довгострокових зобов'язань ведеться на рахунку 55 «Інші довгострокові зобов'язання». За його кредитом відображають збільшення довгострокових зобов'язань, а за дебетом – їх погашення або списання. Аналітичний облік ведуть за окремим видом залучених коштів та за кожним кредитором.

2.3. Організація обліку забезпечення зобов'язань

Відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання», забезпечення – це зобов'язання з невизначеною сумою або часом погашення на дату балансу. Забезпечення створюються для відшкодування таких витрат, як виплата відпусток працівникам,

додаткові пенсійні забезпечення, гарантійні зобов'язання, реструктуризація, виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів.

Відображають операції щодо забезпечень на підставі таких первинних документів, як статут, установчий договір, договори, виписки банків, касовий ордер, довідка бухгалтерії, платіжне доручення.

Забезпечення створюють, якщо внаслідок минулих подій виникло зобов'язання, чиє погашення може призвести до зменшення ресурсів, що втілюють в собі економічні вигоди, та його оцінка буде ймовірно визначена. Створення забезпечень для покриття майбутніх збитків від діяльності підприємства забороняється.

Забезпечення використовують лише для компенсації тих витрат, для покриття яких вони створені. Залишки забезпечень переглядаються на кожну дату балансу та при потребі коригуються.

Облік операцій із забезпеченнями ведуть на рахунку 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів», за кредитом відображають нарахування забезпечення, за дебетом – їх використання.

На субрахунку 471 «Забезпечення виплат відпусток» обліковують нарахування і використання резервів на виплату відпусток працівникам.

На субрахунку 472 «Додаткове пенсійне забезпечення» ведуть облік коштів для реалізації програми пенсійного забезпечення.

Для обліку руху та залишків коштів, що зарезервовані для забезпечення майбутніх витрат на проведення гарантійних ремонтів проданої продукції тощо, передбачено субрахунок 473 «Забезпечення гарантійних зобов'язань».

Субрахунок 474 «Забезпечення інших витрат і платежів» створений для обліку забезпечення інших наступних витрат.

Під цільовим фінансуванням розуміють надання фінансових ресурсів з визначеними цілями або умовами їх витрачання.

Облік коштів цільового фінансування регулює П(С)БО 15 «Дохід». Момент визнання доходу визначають по-різному, оскільки це залежить від цілей, для яких надходить фінансування [63].

До цільового фінансування відносяться кошти отримані підприємством для строго визначених цілей, таких як утримання дитячих установ, підготовка кадрів, наукові дослідження. Фінансують їх за рахунок внесків батьків, асигнувань з бюджету, плати за навчання тощо.

Фонд цільового фінансування формують лише зовнішні цільові надходження. Коштами цільового фінансування розпоряджаються строго згідно встановлених кошторисів.

Для обліку наявності та руху коштів для заходів цільового призначення передбачено рахунок 48 «Цільове фінансування і цільові надходження», за кредитом відображають надходження коштів, за дебетом – їх використання.

Страхові резерви – це фонди, які утворюються страховиками для забезпечення майбутніх виплат страхового відшкодування і страхових сум. Страховики утворюють резерви для фінансування заходів із запобігання нещасних випадків, втрат та пошкоджень застрахованого майна за доромогою відрахувань від страхових платежів та доходів, що отримано від розміщення тимчасово вільних коштів.

Склад резервів формується з:

- 1) технічних резервів (створюють, для того, щоб забезпечити виконання зобов'язань, які взяли страховики за умовами підписаних договорів страхування);
- 2) вільних резервів (є додатковим забезпеченням платоспроможності страхових компаній, не пов'язуються зобов'язаннями за підписаним договором страхування).

Страховики зобов'язуються створювати такі технічні резерви, як резерви премій та збитків.

Забороняється використовувати обсяги резервів для цілей, що не є страховими виплатами. Страховики повинні створювати резерви довгострокових зобов'язань та резерви належних виплат страхових сум, якщо вони надають послуги зі страхування життя або медичного страхування.

Резерви довгострокових зобов'язань розраховують за кожним договором окремо.

Для обліку страхових резервів призначено рахунок 49 «Страхові резерви». За кредитом його субрахунків відображають обчислену суму страхових резервів на звітну дату і за дебетом субрахунків обліку результатів змін цих страхових резервів.

Аналітичний облік забезпечень здійснюють за їх видами по рахунках: 47 – забезпечення майбутніх витрат і платежів, 48 – цільове фінансування, 49 – страхові резерви.

Облік забезпечення зобов'язань відображають в таких облікових регістрах, як Журнал 7 та Відомість 7.3, а також у Балансі, Звіті про рух грошових коштів, Примітках до річної звітності.

2.4. Організація обліку непередбачуваних зобов'язань

Згідно П(С)БО 11 «Зобов'язання» непередбачені зобов'язання – це:

- 1) зобов'язання, які можуть виникнути внаслідок минулих подій та існування яких буде підтверджене лиш якщо відбудеться одна чи більше невизначених майбутніх подій, над якими підприємство не має повного контролю;
- 2) теперішні зобов'язання, які виникають внаслідок минулих подій, проте не визнаються, тому що досить сумнівно, що для врегулювання зобов'язань потрібно буде використати ресурси, що втілюють у собі економічні вигоди, або тому, що суму зобов'язання не можливо достовірно визначити [62].

Непередбачені зобов'язання відображають на позабалансових рахунках за обліковою оцінкою.

Відносно кожного із видів непередбачених зобов'язань в Примітках до фінансової звітності наводиться така інформація:

- 1) короткий опис зобов'язання і його сума;
- 2) невизначеність стосовно суми чи терміну погашення;
- 3) сума очікуваного погашення зобов'язання іншою стороною.

Непередбачені зобов'язання визнають в обліку та звітності, якщо вони виникають внаслідок події чи операції, що відбулись в минулому; залежні від події чи операції, що повинна відбутись у майбутньому, а також якщо є можливість здійснення події у майбутньому та можливість оцінки суми майбутнього зобов'язання.

Оцінка сум майбутнього зобов'язання потребує більш детального аналізу та додаткового дослідження джерел його виникнення і ризику порушення рівноваги фінансового розвитку підприємства, в чому й полягає ускладнення відображення непередбачених зобов'язань в обліку. Становище сучасних підприємств в рамках організації і забезпечення аналізу та контролю є неналежним, від чого підприємству складніше формувати інформаційну базу управління позиковим капіталом.

Облік непередбачених зобов'язань ведуть на рахунку 04 «Непередбачені активи й зобов'язання». Його використовують, щоб накопичувати інформацію про наявність непередбачених активів і зобов'язань, а вони, в свою чергу, виникли при узгодженні минулих операцій і зможуть стати реальними при здійсненні в майбутньому однієї чи декількох подій.

Непередбачені активи та зобов'язання мають три основні характеристики:

- 1) наявна обставина;
- 2) невизначеність кінцевого результату цієї обставини;
- 3) вирішення невизначеності на основі однієї або кількох майбутніх подій.

Інформація про існування таких активів та зобов'язань необхідна для розкриття її в Примітках до фінансових звітів.

Позабалансовий рахунок 04 «Непередбачені активи й зобов'язання» включає два субрахунки: 041 «Непередбачені активи»; 042 «Непередбачені зобов'язання».

На субрахунку 041 «Непередбачені активи» накопичують інформацію про наявність непередбачених активів, які передбачають надходження економічних вигод і сумі очікуваного відшкодування збитків. Списуються непередбачені активи в міру того, як вони визнаються чи не визнаються при вирішенні невизначених подій.

На субрахунку 042 «Непередбачені зобов'язання» накопичують інформацію про наявність непередбачених зобов'язань, які можуть вимагати витрачання ресурсів в сумі очікуваних збитків.

Аналітичний облік на 04 рахунку ведеться за видами активів та зобов'язань, які виникли при узгодженні минулих операцій.

2.5. Організація обліку доходів майбутніх періодів

Ще один вид зобов'язань – це доходи, що отримано авансом. Їх називають доходами майбутніх періодів. В момент одержання підприємством авансу за надання товарів чи послуг в майбутньому виникає зобов'язання, яке вказує на те, що підприємство повинне включити товари або послуги в отриманий від покупця рахунок.

Доходи майбутніх періодів виникають у момент отримання авансу за товари чи послуги, які будуть реалізовані протягом встановленого строку.

Отже, доходи майбутніх періодів – це грошові кошти або інші активи, що одержано у звітному період, але відноситимуться до наступних періодів.

До доходів майбутніх періодів можна віднести:

- 1) авансові платежі за основні засоби або інші необоротні активи, що здано в оренду;
- 2) передоплату на журнали, газети, інші періодичні видання;

3) абонентну плату за користування засобами зв'язку.

Визнання доходів майбутніх періодів у Балансі можливе при отриманні грошових коштів в рахунок наступного виконання передбачених договором зобов'язань за визнаними доходами майбутніх періодів та послідовному і безперервному виконанні прийнятих зобов'язань у відповідних звітних періодах.

Для обліку доходів майбутніх періодів використовують 69 рахунок «Доходи майбутніх періодів», за кредитом відображають суму отриманих доходів майбутніх періодів, за дебетом – їх списання та включення до складу доходу звітного періоду.

Такі первинні документи, як довідки бухгалтерії, виписки банку, прибуткові касові ордера слугують підставою для відображення операцій на 69 рахунку.

Облік доходів майбутніх періодів ведуть в II розділі Журналу 3. Аналітичний облік доходів майбутніх періодів ведуть за їх видами, датами виникнення та визнання доходами звітного періоду.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Для визнання поточних зобов'язань, а також для відображення їх у фінансовій звітності потрібно достовірно оцінити їх та має існувати ймовірність їхнього погашення та зменшення, що передбачає економічні вигоди у майбутньому.
2. Найпоширеніший вид довгострокових зобов'язань – це кредит. Кредитом називають позику в грошовій чи товарній формі, яка надається під сплату відсотків на певний термін.
3. Забезпечення, згідно П(С)БО 11, створюються для здійснення яких-небудь витрат і платежів у майбутньому (операційних витрат), що призводить до зменшення економічно-вигідних ресурсів. Відповідно до цього, для створення забезпечення потрібно насамперед знати, для яких операційних витрат це призначено та яка їх передбачувана сума.
4. Непередбачені зобов'язання визнають в обліку та звітності, якщо вони виникають внаслідок події чи операції, що відбулись в минулому; залежні від події чи операції, що повинна відбутись у майбутньому, а також якщо є можливість здійснення події у майбутньому та можливість оцінки суми майбутнього зобов'язання.
5. Оцінка сум майбутнього зобов'язання потребує більш детального аналізу та додаткового дослідження джерел його виникнення і ризику порушення рівноваги фінансового розвитку підприємства, в чому й полягає ускладнення відображення непередбачених зобов'язань в обліку. Становище сучасних підприємств в рамках організації і забезпечення аналізу та контролю є неналежним, від чого підприємству складніше формувати інформаційну базу управління позиковим капіталом.
6. Доходи майбутніх періодів виникають у момент отримання авансу за товари чи послуги, які будуть реалізовані протягом встановленого строку.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АУДИТУ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Сутність та місце аудиту зобов'язань в системі управління діяльністю підприємства

Однією з найважливіших функцій управління є контроль. Без чіткої організованої системи контролю будь-яке управління неможливе, адже без перевірки виконання поставлених вимог і виявлення фактичного стану на управлінських об'єктах не буде ефективного управління.

Контроль як самостійна функція управління виступає як засіб встановлення зворотного зв'язку, за допомогою якого керівний орган простежує процес виконання прийнятих рішень, що дає можливість вчасно зреагувати на будь-які відхилення від прийнятої програми в роботі об'єкта, який контролюється, та вносити певні правки в його діяльність. Контроль в якості самостійної функції є пов'язаним з такими сторонами управлінської діяльності як прогнозування, планування, облік та аналіз.

Суть контролю визначається як система спостережень і перевірки процесів функціонування і загалом фактичного стану об'єкту управління, мета якого полягає у виявленні обґрунтованості та ефективності прийнятих управлінських рішень, а також в інформуванні керівників органів про такі явища та усуненні несприятливих ситуацій. Отже, виділяють дві функції контролю: інформаційна та корекційна.

Пошук і збір інформації про об'єкт управління, порівняння фактичного виконання з поставленою ціллю здійснюється на інформаційному етапі контрольної діяльності. Корекційний етап полягає у встановленні способу і розробці конкретних заходів для усунення відмінностей, а також у вирішенні питань стосовно нормалізації діяльності об'єкта, який контролюється.

Організація контролю – це обов'язковий елемент управління суспільними фінансовими ресурсами, як визначає INTOSAI, адже таке управління відповідальне

перед суспільством. Контроль є невід'ємною частиною системи регулювання. Його мета полягає у виявленні відхилень від стандартів та порушення принципу законності, економії та ефективності витрачання матеріальних ресурсів на попередній стадії, аби притягувати винних до відповідальності, отримувати компенсацію за збитки, і найголовніше – розробити заходи щодо запобігання таким порушенням у майбутньому.

В розвинутих іноземних країнах для реалізування соціальних, політичних або економічних програм туди завжди включають підсистеми контролю, на функціонування яких виділяється значна частина асигнувань, що передбачені для реалізації цих програм. І це є розумним кроком. Як підсумок, в системі державного управління контроль існує як соціальна функція, в незалежності від суспільно-політичного ладу і типу економічних відносин. Проте обумовлюються характером суспільно-економічних відносин і політичної організації суспільства зміст та місце контролю в системі управління.

Одним із видів контролю є аудит. Аудит – це незалежна перевірка бухгалтерського обліку підприємства, його фінансового стану. Проведення аудиту не відрізняється від контролю, проте контроль може бути приватним або державним, залежно від форми власності об'єкта перевірки. Аудит же проводиться за власною ініціативою підприємства і може бути внутрішнім, або зовнішнім. На досліджуваному підприємстві проводиться внутрішній аудит. Тобто ревізію проводить комісія, що є затвердженою на підприємстві.

Предмет контролю – це стан і поведінка об'єктів управління. Така поведінка описується системою показників, завдяки чому встановлюється якісний стан об'єкту. До того ж, кожен об'єкт оточує середовище, з яким взаємодіє. Відповідно завданням аудиту є виявлення факторів, що значно впливають на поведінку об'єкта аудиту.

Потрібні параметри об'єкту, а також їх відповідність меті управління, встановлюють, з'ясувавши об'єкт аудиту і суттєві чинники, які впливають на цей

об'єкт. Результат аудиту здебільшого залежатиме від правильного визначення таких параметрів.

Однак зміст аудиту не зможе бути усебічно розкритим поза сферою управління, яку він охоплює. Адже не існує контролю як такого, а є контроль конкретних змісту та форм. Загалом існують такі галузі аудиту як технічний, адміністративний, економічний і екологічний, їх виділяють в залежності від сфери управління, яку охоплює аудит [46, 53].

Аудиторська діяльність включає в себе організаційне і методологічне забезпечення аудиту, практичне виконання аудиторських перевірок (аудиту) та надання інших аудиторських послуг, аудиторські послуги можуть надаватись у формі аудиторських перевірок (аудиту) та пов'язаних з ними експертиз, консультацій питань бухгалтерського обліку, звітності, оподаткування, аналіз фінансово-господарської діяльності та інших видів економіко-правового забезпечення підприємницької діяльності фізичних та юридичних осіб. [22, с. 197].

Зовнішній аудит в Україні проводиться незалежними сертифікованими аудиторами на договірній основі зі суб'єктами господарської діяльності згідно Закону України «Про аудиторську діяльність» [12].

Розглянемо детальніше економічний аудит, зокрема аудит зобов'язань.

Економічна суть операцій із зобов'язаннями обумовлюється фінансово-кредитними відносинами, що виникають між підприємствами, організаціями, установами тощо. Розрахункові операції торгових підприємств визначаються особливістю їх діяльності на етапі обороту товарів в умовах товарно-грошових відносин. Як наслідок, з'являються розрахунки з постачальниками та покупцями товарів, кредитними і фінансовими органами, внутрішньовідомчі та внутрішньогосподарські розрахунки, з підрядниками та різними особами.

Здійснювати аудит зобов'язань можна завдяки:

- 1) встановленні достовірності певних даних відносно наявності зобов'язань перед кредиторами;

- 2) повноті і своєчасності відображення первинних даних в зведених документах та облікових регістрах;
- 3) правильному веденні обліку зобов'язань та його відповідності прийнятій обліковій політиці;
- 4) НП(С)БО, реальності наявних зобов'язань;
- 5) правомірності та доречності проведених розрахунків;
- 6) правильному відображенні стану зобов'язань у звітності.

Аудит зобов'язань підприємства проводиться відповідно до методики, що складається аудитором.

На досліджуваному підприємстві аудит формується з декількох етапів:

- 1) на першому етапі аудитор робить план досліджень, досліджує підприємство, сортує та підбирає відповідні документи для перевірки;
- 2) на другому етапі – досліджується фінансовий стан підприємства та правильність відображення в обліку та фінансовій звітності операцій, що були проведені;
- 3) і на кінцевій стадії аудиту – бухгалтер чи інший перевіряючий формує своє висновки проведених досліджень.

Зобов'язання підприємства посідають одне з найважливіших місць в системі управління діяльністю. Це обґрунтовується тим, що керівник підприємства аналізує чи проводить перевірку фінансової звітності, і також зобов'язань, що допомагає визначати фінансову стійкість, незалежність, прибутковість підприємства, приймаючи управлінські рішення на рахунок стратегічних або тактичних планів.

3.2. Організація і методика аудиту зобов'язань підприємства

Завданням аудиту є перевірка достовірності облікових даних про стан зобов'язань із постачальниками та покупцями, дотриманні розрахунково-фінансової дисципліни та вплив її на платоспроможність підприємства.

Використовуючи нормативні документи та застосовуючи методологічні прийоми нормативно-правового регулювання, аудит вивчає договірну документацію і перевіряє дотримання кількості та строків поставок товарів, оформлення товарно-транспортних документів, застосування узгоджених форм розрахунків.

Завдання аудиту операцій з зобов'язаннями можна побачити на рисунку 3.1.

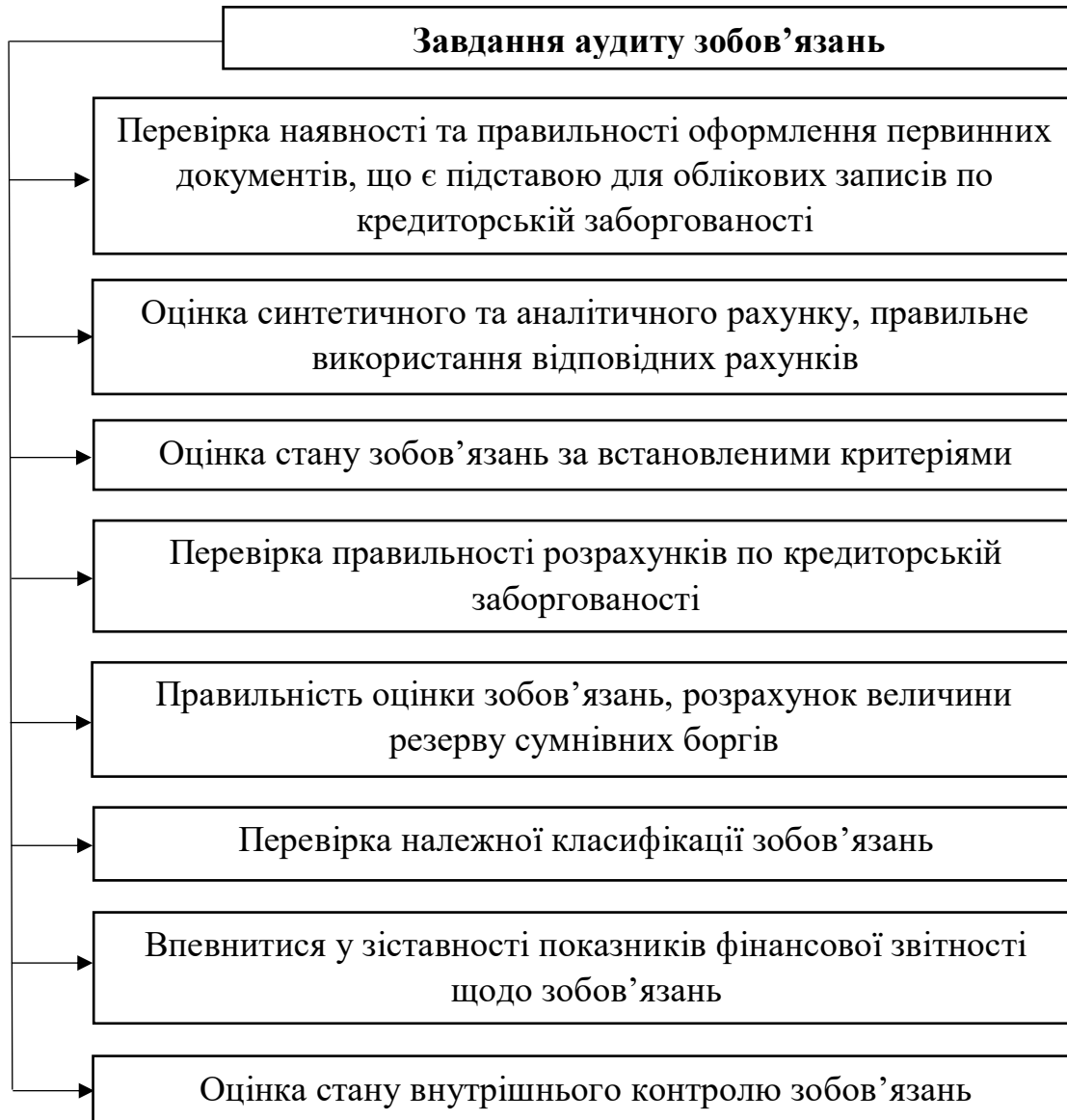

Рис. 3.1 Завдання аудиту операцій з зобов'язаннями

Метою аудиту стану зобов'язань є надання впевненості аудитором у результаті проведення низки аудиторських процедур, в тому, що інформація по зобов'язанням суб'єкта господарювання відповідає критеріям, визначеним у застосовуваній концептуальній основі обліку зобов'язань і не містить суттєвого викривлення.

В тих випадках, коли за окремими постачальниками і покупцями аудитор виявив стійкі зобов'язання, то їх обґрунтованість встановлюється за даними первинних документів, які відображають їх появу, та актами зустрічної перевірки розрахунків (інвентаризації), встановлюються причини, які заважали своєчасному проведенню розрахунків підприємства з постачальниками та покупцями. При цьому перевіряється дотримання строків позовної давності як по дебіторській, так і по кредиторській заборгованості. У випадках пропущення строків повернення зобов'язань чи нереальності окремих сум аудиторська бригада складає спеціальну відомість, яка потім додається до актів комплексного аудиту.

По зобов'язанням, які передані для стягнення до судових і арбітражних органів, але не були розглянуті на дату проведення аудиту, перевірка проводиться безпосередньо в цих органах. Аудитор виявляє обставини, які не дозволили своєчасно розглянути позовні вимоги підприємства.

Аудиторська перевірка починається із процесу інвентаризації зобов'язань підприємства. При інвентаризації зобов'язань інвентаризаційна комісія на підставі бухгалтерських документів перевіряє залишки сум, які знаходяться на відповідних рахунках. Потім визначається строк сплати заборгованості по рахунках кредиторів і встановлюються особи, винні у недотриманні платіжної дисципліни і невиконання строків позовної давності.

Перевірка аудитора заключається в перевірці дотримання порядку, за яким кредитні взаємовідносини регламентуються на підставі кредитних договорів. У таких договорах банк зобов'язується надавати кредит, а позичальник – використати, сплатити борг та повернути його.

Аудитор діє згідно П(С)БО 11 «Зобов'язання» при аудиті довгострокових позик та векселів.

Аудитор має в'яснити, чи довгострокові зобов'язання, на яких нараховані відсотки, відображені в балансі за їх теперішньою вартістю, яка є залежною від умов і виду зобов'язань.

Аудитор перевіряє дотримання умов кредитної угоди, тобто чи вчасно сплачені нараховані відсотки і чи вчасно погашаються отримані позики.

Також при перевірці зобов'язань аудитор встановлює, чи дотримано чітко визначеної форми векселя, тому що в іншому випадку останній втрачає вексельну силу. Тобто за відсутності у векселі будь-якого з обов'язкових реквізитів (строк платежу, найменування, місце здійснення платежу, дата і місце складання векселя, кому був здійснений платіж, підпис працівника, який видає вексель), що робить вексель недійсним, аудитор має з'ясувати причину та винуватців.

З'ясування вчасності розрахунків за відвантажені товари або надані послуги та правильності кореспонденції рахунків при цьому можливе за допомогою перевірки дотримання встановленого порядку ведення обліку та використання одержаних векселів.

Оперативний контроль за виплатами з одержаних та виданих векселів ведеться за допомогою картотеки, впорядкованої за строками погашення заборгованості.

При аудиті короткострокових кредитів та прострочених позик аудитор має проаналізувати фінансовий стан підприємства, здійснити контроль за дотриманням строків платежів, своєчасністю сплати комерційного кредиту. Такі кредити підприємство сплачує власними оборотними коштами, також за рахунок інших джерел та банківського кредиту. Завданням аудитора є перевірка законності отримання та використання банківських кредитів за цільовим призначенням, своєчасності їх погашення.

При перевірці записів в Головній книзі та Балансі, аудитор має з'ясувати, які види позик використовувало підприємство. Аудитор діє згідно Інструкції № 3 про відкриття банками рахунків у національній і іноземній валюті, перевіряючи дотримання порядку кредитування, оформлення позик і їх погашення.

Аудит кредитних операцій проводиться за такими видами позик як під товарооборот, на тимчасові потреби, товари сезонного нагромадження і т.д.

Перевірка використання позики за цільовим призначенням встановлюється аудитором за допомогою даних Балансу та записів в реєстрі аналітичного обліку. Аудитор з'ясовує чи є правильними відомості про забезпечення виданих позик, чи наявні власні оборотні кошти у товарних запасах, перевіряє повноту використання позик на тимчасові потреби, під нормативні запаси матеріальних цінностей. Особливу увагу він приділяє фактам виникнення простроченої заборгованості, встановлюючи причину, суми збитків від сплати процентів за підвищеною ставкою, перевіряючи ефективність заходів щодо погашення прострочених позик, з покращення фінансового стану підприємства.

Основні причини, чому виникає прострочена заборгованість, це невиконання плану товарообороту, порушення позичальниками договірних зобов'язань, затоварювання. Перевірка кредитних операцій здійснюється паралельно з аналізом виконання плану товарообороту та стану товарних запасів.

В процесі аудиту розрахунків з постачальниками і підрядниками аудитор перевіряє чи правильне та своєчасне виконання договірних зобов'язань постачальниками та підрядниками за виконані роботи чи надані послуги.

Загалом аудит починається з аналізування результатів інвентаризації кредиторської заборгованості за звітними періодами на найближчу дату до початку аудиту. Дані інвентаризації звіряються з сумами, які відображені у Головній книзі і Балансі за рахунком 63 «Розрахунки з постачальниками і підрядниками». Звірці підлягають залишки кредиторської заборгованості на початок звітнього періоду, що

відображаються у регістрах бухгалтерського обліку, із залишками в попередньому звітному періоді, а також уточнюють реальність кредиторської заборгованості.

Аудитор зможе сконцентруватись на сумнівних розрахунках, здійснити перевірку обґрунтованості створення резерву за сумнівними боргами та законності їх списання з балансу за допомогою аналізу матеріалів інвентаризації розрахунків. Перевірити достовірність первинних документів, за якими здійснено розрахункові операції можна проводячи зустрічні звірки документів на підприємстві та зробивши письмовий запит у відповідні підприємства про стан розрахунків. Варто відібрати рахунки, за якими проводилися сторнувальні записи, записи щодо перерахування суми з одного рахунку на інший, і також ті, де складались бухгалтерські проводки на підставі довідок.

Щомісяця бухгалтером підприємства при складанні звітності проводиться звірка з бухгалтерами підприємств-постачальників щодо поставлених товарів і сум зобов'язань перед ними. Крім того перевіряється наявність всіх податкових накладних за триманими товарами.

Кожна сума дебіторської і кредиторської заборгованості на окремих рахунках розглядається з точки зору виникнення боргу, причини та давності створення заборгованості, реальності її одержання. Не сплачена у встановлені терміни заборгованість називають заборгованістю із терміном оплати, який минув, і має бути погашена. Саме тому потрібно в'яснити причини цього непогашення у встановлені строки.

Позовна давність вираховується з моменту виникнення права на подання позову. Тому потрібно провести перевірку щодо подавання листів-нагадування про необхідність погашення боргу, передачі матеріалів юридичній службі підприємства для подання позову.

При аудиті розрахунків із постачальниками слід перевірити, чи наявні договори поставки товарів, чи доцільне їх придбання, чи дотримано розрахунків, які встановлені договором.

Для встановлення повноти оприбуткування матеріальних цінностей необхідне зіставлення даних про їх кількість та вартість за платіжними дорученнями та вимогами-дорученнями з даними рахунків, рахунків-фактур, ТТН та показниками аналітичного обліку розрахунків з постачальниками, картами складського обліку, звітами руху товарів тощо. Необхідне звернення уваги на те, чи є правильним застосування постачальниками цін, тарифи за послуги. За допомогою зіставлення ціни у рахунках постачальників з цінами в договорах і можна виявити ці факти.

Вдосконалення системи оподаткування є одним із найважливіших чинників подолання економічної кризи в суспільстві. Тому завданням аудитора з перевірки розрахунків за податками і платежами є переконання в правильному обчисленні податків та платежів, а також своєчасності та повноті їх сплати. Перевіряється кожен вид податку та платежу. Основні нетоварні розрахункові операції включають розрахунки з бюджетом за податки з обороту (ПДВ, акцизний збір), з прибутків, доходу працівників тощо. Облік розрахунків з бюджетом ведеться на рахунку 64 «Розрахунки за податками і платежами», в кредиті вказуються суми, які вносяться в дохід бюджету, в дебет – внесені платежі.

Аудитор має перевірити, чи правильна кореспонденція в обліку розрахунків з бюджетом. Внесок з прибутку до бюджету кожного місяця відображають за таким записом: дебет рахунку 98 «Податки на прибуток», кредит рахунку 641 «Розрахунки за податками».

Під час аудиту вивчаються акти перевірок, які проводились державною податковою адміністрацією або банком. Окрім того, необхідне з'ясування причин прострочення платежів, за чий рахунок віднесена пеня, які заходи вжиті до винуватців за невсвоєчасне перерахування коштів.

Для перевірки розрахунків з бюджетом використовують такі основні джерела інформації як довідки та розрахунки, виписки банків та додатково документи про перерахування коштів в бюджет, декларації за окремими видами платежів,

бухгалтерські записи на рахунку 64 «Розрахунки за податками і платежами», реєстри синтетичного та аналітичного обліку, баланс та інші види фінансової звітності.

Аудитор повинен перевірити, чи правильне виведення оборотів та сальдо за кожним видом податків і платежів на кінець звітного періоду, для чого потрібне порівняння даних аналітичного обліку кожного виду податку чи платежу із залишками в реєстрах аналітичного обліку в Головній книзі за 64 рахунком чи іншими рахунками. За виявлення розбіжностей у розрахунках необхідно вжити заходів щодо їх усунення та в'яснити, чи оплатило підприємство штрафи, пеню податковим адміністраціям за невірне визначення розміру платежу або його прострочення. Штраф і пеня стягується з винної у невірному обчисленні платежу в бюджет або у простроченні посадової особи.

Аудитор при перевірці щодо правильного вирахування та сплати окремих видів податків діє згідно законодавчим актам про оподаткування прибутку підприємств, про ПДВ, про прибутковий податок з громадян, про акцизний збір та ін.

Особливу увагу приділяють правильності розрахунків з податків. Аудитору за необхідності потрібно надати бухгалтеру допомогу для правильного здійснення такого розрахунку, а також дати рекомендації щодо внесення змін у баланс підприємства.

Податок з прибутку підприємств – це основне джерело надходження коштів до бюджету згідно Податкового кодексу України. А об'єкт оподаткування – це балансовий прибуток платника податку. Прибуток підприємства оподатковується за базовою ставкою.

Перевірці підлягає облік валового прибутку, а саме та частина, що безпосередньо оподатковується. Аудитор звіряє ідентичність балансових даних про прибуток з його обліком у Головній книзі, реєстрі аналітичного обліку за рахунком 79 «Фінансові результати», за Звітом про фінансові результати. Також він

впевнюється у реальності сум з дебету та кредиту рахунків 70 «Доходи від реалізації», 79 «Фінансові результати», 90 «Собівартість реалізації» і у законності витрат, включених у собівартість.

Щоб приховати прибуток або інші об'єкти оподаткування, часто суб'єкти підприємницької діяльності відображають меншу за фактичну суму прибутку від господарської діяльності у декларації про доходи. У декларації відображають усі операції, проте при завищенні собівартості продукції відбувається зменшення загального обсягу прибутку, який оподатковується.

Основні види викривлень фінансової звітності це:

- 1) занижують прибуток внаслідок необґрунтованого завищення суми матеріальних витрат, які включають у собівартість продукції (робіт, послуг), неправильно оцінюють залишки незавершеного виробництва, витрати обігу та торговельної націнки на залишок відвантажених товарів (виконаних робіт, послуг), нестачі товарно-матеріальних цінностей, відшкодування матеріальних збитків та ін.;
- 2) включають у витрати виробництва (обігу) витрати, які покриваються відповідно до чинного законодавства за рахунок спеціальних джерел, і також завищують або занижують величини залишків резервів, які створювались за рахунок витрат за основною діяльністю на кінець звітного періоду;
- 3) неправильно визначають фінансовий результат фінансово-господарської діяльності, який приймається для визначення платежів у бюджет;
- 4) приховуються доходи шляхом зарахування виручки від реалізації продукції на інші балансові рахунки та ін.

Аудитор діє згідно Закону України «Про оплату праці» та Інструкції зі статистики заробітної плати при перевірці розрахунків з оплати праці.

Насамперед перевіряють чисельність працівників підприємства, а також чи правильне її відображення у звітності. Аудитор може вибірково перевірити, чи

наявні трудові книжки працівників. Згодом перевіряється правильність оформлення табеля обліку часу.

Згідно Кодексу законів про працю України та листу Міністерства праці та соціальної політики України, тривалість робочого дня при шестиденному робочому тижні – 7 годин і 5 годин перед вихідними днями – не може перевищувати 40 годин на тиждень.

Чи дотримано тарифних ставок та посадових окладів, перевіряють порівнюючи штатний розклад та перевірку даних розрахунково-платіжних відомостей, табелів обліку використання робочого часу та розрахунку заробітної плати.

При перевірці встановлюється правильність окладів і ставок з точки зору віднесення підприємства до відповідної групи щодо оплати праці.

Починається перевірка розрахунків з робітниками і службовцями із заробітної плати із зіставлення даних аналітичного обліку щодо оплати праці з показниками синтетичного обліку з рахунку 66 «Розрахунки оплати праці» у Головній книзі та балансі на однакову дату. Це можна зробити за допомогою звірки сальдо на перше відповідного місяця у Головній книзі та балансі із підсумковими сумами розрахунково-платіжних відомостей.

Основні причини розбіжностей можуть полягати в перекрученні даних внаслідок зловживань (виключення виплат або утримань), повторному списанні грошових документів із віднесенням виплат у дебет рахунку 66 «Розрахунки з оплати праці», неповному утриманні авансів, а також зменшенні дебіторської або збільшенні кредиторської заборгованості в процесі перенесення сальдо з однієї розрахункової відомості в іншу.

Також варто перевірити, чи є достовірними первинні документи, такі як табелі обліку використання робочого часу та розрахунку заробітної плати, особові рахунки, розрахункові та розрахунково-платіжні відомості.

При погодинній оплаті праці перевіряється правильність тарифних ставок та умов контракту, а при відрядній, чи виконано кількісні та якісні показники роботи, чи є правильними норми та розцінки. Також слід перевірити внесення використання часу підставних осіб у таблиці обліку, та чи заведено на них особові справи у відділі кадрів.

Правильність нарахування заробітної плати можна визначити:

- 1) перевіркою, чи правильно застосовано розцінки шляхом звірки з документом, де вони передбачаються, а також перевіряється, чи відповідає стаж працівника, його розряд, тип підприємства, сезон, асортимент продукції застосовуваним розцінкам;
- 2) перевіркою, чи правильно визначається обсяг виконаної роботи та кількість відпрацьованого часу шляхом їх звірки з обліковими листками, таблицею виходу на роботу, подорожніми листками, системами приймання виконаних робіт за актами приймання-передачі робіт;
- 3) арифметично перевіряється правильність нарахування суми шляхом множення розцінки на кількість днів роботи, на суму товарообороту, на кількість виробленої продукції тощо.

В процесі перевірки правильності нарахування та виплати заробітної плати варто визначити:

- 1) чи відповідають дані відомостей на виплату заробітної плати тарифікаційним спискам працівників;
- 2) наявність у відомості печатки, підписів керівника та бухгалтера;
- 3) чи немає у відомостях підчисток і необґрунтованих виправлень;
- 4) чи вказані дати виплати та підписи працівників про отримання заробітної плати;
- 5) чи є правильними підрахунки платіжної відомості;
- 6) чи правильно нараховані суми утриманих та перерахованих податків із заробітної плати працівників;

7) ідентичність підписів у відомості й особовій справі.

Для нарахування заробітної плати за період відпустки виконують такі дії: розраховують середній заробіток для оплати відпустки залежно від заробітку за 12 останніх місяців, які передували місяцю виходу у відпустку; ділим цю суму на 12; середньомісячний заробіток, який отримали, ділим на середньомісячну кількість робочих днів протягом року з врахуванням вихідних і святкових днів; тепер отриманий середньоденний заробіток множиться на число робочих днів відпустки. На суму нарахованих відпускних роблять такий запис: дебет рахунку 81 «Витрати на оплату праці», кредит рахунку 66 «Розрахунки з оплати праці».

На кожному підприємстві розробляють власні положення відповідно до типового, на основі яких визначають премії та заохочення, пов'язані з трудовою діяльністю.

В процесі перевірки виплат премій аудиторі слід звернути увагу на:

- 1) виконання умов, відповідно до яких виплачується премія. Це можна зробити за допомогою звірки усіх показників за даними бухгалтерського та статистичного обліку;
- 2) дотримання порядку зниження розміру або позбавлення премій та ін.

Відповідно до міжнародного стандарту аудиту «Аудиторські докази», аудитор повинен отримати таку кількість аудиторських доказів, яка б забезпечила можливість підготувати аудиторський висновок.

Аудиторський висновок є офіційним документом, що складається в установленому порядку за результатами проведення аудиту та містить судження-оцінку аудитора стосовно достовірності звітності, повноти і дотриманні чинному законодавству та встановленим нормативам бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності. Аудиторський висновок розрахований на широке коло користувачів.

Завершальний етап аудиту – складання аудиторського висновку, що має бути складений згідно Закону України «Про аудиторську діяльність» та національних нормативів аудиту.

Аудиторський висновок складається з 8-ми розділів.

Розділ «Заголовок» включає запис про те, що перевірка провела незалежними аудиторами, вказується назва аудиторської фірми, повна назва підприємства, яке перевіряється, та час перевірки.

Розділ «Кому адресується аудит» визначає адресата.

У розділі «Вступ» містяться дані про склад звітності, яка перевірялась, зазначена дата, коли складалась інформація, є обов'язкове повідомлення про відповідальність за складання звітності керівництва підприємства та зауваження про те, що аудитор повинен скласти висновок, опираючись на інформацію, яка надійшла за результатами перевірки представленої звітності.

У розділі «Масштаб перевірки» висвітлюються масштаби аудиту та змісту виконаних робіт. Дані цього розділу забезпечують користувачам аудиторського висновку впевненість у тому, що аудит здійснений згідно українських нормативів або міжнародних стандартів аудиту. Цей розділ повинен стверджувати про те, що перевірка була спланована та підготовлена із впевненістю у відсутності суттєвих помилок у звітності.

В процесі аудиторської перевірки аудитор має провести оцінку суттєвості помилок у системі обліку та внутрішнього контролю підприємства клієнта, виявити рівень їх впливу на фінансову звітність.

Потім аудитор вказує, що під час аудиту він використовував принцип вибіркової перевірки інформації та звертав свою увагу лише на суттєві помилки.

Аудиторський висновок містить заяви про:

- 1) використання аудитором конкретних тестів при перевірці інформації, що підтверджує цифровий матеріал, який є в основі створення звітності;

2) використовувану керівництвом підприємства методологію обліку для підготовки звітності загалом.

У розділі «Висновок аудитора про перевірену фінансову звітність» аудитор дає свій висновок про фінансову звітність, про її правильність в усіх суттєвих факторах згідно Інструкції про порядок складання звітності та чинних принципів обліку.

Розділ «Дата аудиторського висновку містить дату аудиторського висновку в день завершення аудиторської перевірки. Завершеною є перевірка, коли керівництво підприємства підписує звіти, які додаються до аудиторського висновку та акт приймання-передачі висновку. Керівництво підприємства має подати аудиторський висновок до відповідної податкової інспекції України через десять днів після закінчення аудиторської перевірки і не пізніше.

У розділі про адресу аудиторської фірми вказується адреса її дійсного місцезнаходження і номер свідоцтва, отриманого від Реєстру аудиторів і аудиторських фірм.

Аудиторський висновок, а також звітність, про яку аудитор дає свій висновок, підписується незалежними аудиторами від імені аудиторської фірми.

Види аудиторських висновків:

- 1) безумовно позитивний;
- 2) умовно позитивний (із застереженнями);
- 3) негативний;
- 4) або ж дається відмова аудитора про видання висновку про фінансову звітність.

В двох останніх випадках аудитор повнен аргументувати, чому його висновок відрізняється від позитивного.

Безумовно позитивний висновок надається суб'єкту перевірки, якщо, на думку аудитора, виконано такі умови:

- 1) надано повну інформацію та пояснення, необхідні для цілей аудиту;

- 2) інформація є достатньою для відображення реального стану підприємства;
- 3) наявність адекватних та достовірних даних з усіх суттєвих питань;
- 4) фінансова документація складена у відповідності до прийнятої на підприємстві системи бухгалтерського обліку, яка задовільняє чинні законодавчі і нормативні вимоги;
- 5) фінансова звітність складена за реальними обліковими даними та не містить суттєвих похибок;
- 6) звітність належно складена відповідно до затвердженої форми.

За виникненням у аудитора заперечень або сумнівів щодо правильності прийнятих керівництвом рішень під час перевірки при аргументованих та переконливих поясненнях цих рішень, аудитор може не наводити їх у висновку, адже вони не змінять його безумовно-позитивний зміст.

Основними причинами, коли аудитор може не видати безумовно-позитивний висновок, є фундаментальна невпевненість та незгода.

А ось причинами невпевненості можуть бути:

- 1) обмеження обсягу аудиторської роботи через недостатністю кількість інформації та пояснень, у зв'язку з чим аудитор не в змозі виконати всі необхідні аудиторські процедури (через незадовільний стан обліку, обмеження у часі);
- 2) ситуаційні обставини, невпевненість, чи є правильним висновок у певній ситуації.

Причинами незгоди є:

- 1) неприйнятна система або способи обліку;
- 2) розбіжності фактів або сум у фінансовій звітності та даних обліку;
- 3) незгода щодо повноти відображення фактів в обліку і звітності;
- 4) невідповідне проведення або оформлення операцій відповідно до законодавства.

Будь-який ступінь невпевненості або незгоди є підставою для відмови для винесення безумовно-позитивного висновку. Далі аудитор вибирає той вид висновку, який відповідає його рівню невпевненості або незгоди.

При наявності нефундаментальних непевностей і незгод аудитор має підставу для видання умовно-позитивного (із застереженнями) висновку.

При наявності фундаментальних незгод аудитор дає негативний висновок або і взагалі відмовляється від його видання.

3.3. Вдосконалення методики обліку і аудиту зобов'язань підприємства

Для вдосконалення порядку відображення зобов'язань в бухгалтерському обліку можна виконати дії в таких напрямках:

- 1) вдосконалити систему первинного бухгалтерського спостереження;
- 2) адаптувати систему рахунків синтетичного і аналітичного обліку до вимог користувачів інформації;
- 3) вдосконалити форми внутрішньої та зовнішньої звітності.

Вдосконалення системи первинного бухгалтерського спостереження в рамках обсягу та структури зобов'язань полягає у визначенні юридичних підстав здійснення операцій, наданні даних про повноту здійснення господарських операцій згідно договору, а також у визначенні та фіксації податкових наслідків при здійсненні господарських операцій.

Для розвитку системи первинного спостереження необхідно розробити перелік показників, що передбачені формою первинних документів, які підприємство розробить або вдосконалить з врахуванням груп господарських операцій, а також враховуючи особливості виникнення та припинення окремих видів зобов'язань. Такий перелік повинен бути закріплений обліковою політикою та документами щодо організації документообороту на підприємстві. Деталізація рівнів, які допоможуть точніше та у повному обсязі відобразити господарські

операції із зобов'язаннями можлива при розробці підприємством робочого плану рахунків. Це забезпечить швидке виявлення порушень вимог законодавства та договорів, а також призведе до більш ефективного управління діяльністю підприємства в сфері оптимізації грошових потоків, що опосередковують економічні відносини підприємства з його кредиторами.

На процеси трансформації зобов'язань впливають інтенсивні зміни у внутрішніх та зовнішніх умовах функціонування підприємства. Для того, аби приймати ефективні управлінські рішення та для підвищення показників бухгалтерської звітності в межах фінансового аналізу необхідно удосконалити порядок відображення зобов'язань в обліку.

Розглянемо особливості обліку конкретно поточних зобов'язань та виділемо не вирішені проблеми. Одним із найголовніших джерел формування оборотних засобів торговельних підприємств за сучасних умов господарювання є кредити та позики. Однак підприємству для початку слід правильно оцінити потребу в позикових ресурсах. Підприємство може вирішити, що кредитування є недоцільним: погодити з постачальником відтермінування платежу за роботи або послуги, продати власні оборотні або необоротні активи, що не використовуються та ін.

Облік короткотермінових кредитів та позик ведеться на рахунку 60 «Короткострокові позики», тут передбачено здійснення обліку розрахунків за кредитами банків (термін повернення не повинен перевищувати рік з дати балансу) і за простроченими позиками. Тобто, бачимо, що 60 рахунок в більшості призначено для обліку банківських кредитів, тому що для обліку позик окремого субрахунку не визначено. Бухгалтер повинен б відкрити додаткові субрахунки (607 «Інші короткострокові позики в національній валюті», 608 «Інші короткострокові позики в іноземній валюті») для обліку позики, у випадку отримання підприємством позики від небанківських установ. Р.Е. Грачова, для відображення на рахунках позик, рекомендує «...використовувати для цієї цілі той же рахунок 60

«Короткотермінові позики» за умові, що ніякого іншого кредиту, крім небанківської позики, на балансі в даний час не знаходиться» [8].

Господарські операції про рух суми позик та кредитів на підприємстві протягом звітного періоду відобразатимуться за журнальною формою обліку в II розділі Журналу 2 відповідно хронологічного порядку отримання первинних документів. У III розділі Журналу 2 вказують аналітичні дані до рахунку 60 «Короткострокові позики», також в даному розділі розкрита інформація про позикодавців і види позик, що надаються, строки погашення, про суму їх одержання і повернення, сальдо на початок і на кінець місяця, і звісно про відсотки, які нараховуються за користування кожною позикою за звітний період.

Субрахунок 951 «Відсотки за кредит» призначений для відображення витрат на сплату відсотків. Аби спростити порядок заповнення графи про нараховані відсотки за позиками і кредитами у розділі III Журналу 2, варте уваги буде виділення трьох аналітичних рахунків до 951 субрахунку: 9511 «Відсотки за довготерміновий кредит»; 9512 «Відсотки за середньотерміновий кредит»; 9513 «Відсотки за короткотерміновий кредит». В кредитних договорах за невчасне погашення позики або відсотків за позикою передбачається штрафна санкція у вигляді пені. Слід відобразити суми таких штрафних санкцій також у розділі III Журналу 2, для чого необхідно додати графи 11 та 12, що допоможе швидко отримати дані про вчасну сплату позики або відсотків, а не тільки про їх суму. Приділення належної уваги цьому питанню полегшить подальшу співпрацю з позикодавцями.

Правильна організація обліку зобов'язань потребує суворого дотримання фінансової дисципліни: власної оплати боргів за зобов'язаннями і забезпечення своєчасного одержання коштів за реалізовану продукцію та надані послуги. Одним з основних зобов'язань для кожного підприємства є кредиторська заборгованість. Для поліпшення організації обліку доцільно розбити заборгованість на такі терміни: від трьох місяців, від трьох до шести і більше шести місяців та заносити інформацію

у форму для відображення саме заборгованості між постачальниками та покупцями, де будуть відображатися форма та термін оплати, схема документообігу між постачальниками та покупцями на підприємстві. Буде одразу видно, чи відбулося погашення заборгованості, на яку саме суму.

При цьому доцільно буде поділяти заборгованість на такі три групи:

1. заборгованість, термін якої ще не настав;
2. відстрочена заборгованість;
3. прострочена заборгованість.

Значне місце в системі розрахункових операцій займають саме розрахунки з постачальниками та підрядниками. Через розрив у часі моменту, коли перейшло право власності (на товари, роботи чи послуги) з моментом їх оплати перед ними виникає заборгованість. Для обліку розрахунків із постачальниками та підрядниками використовують рахунок 63 «Розрахунки з постачальниками і підрядниками». На цьому рахунку не відображається факт укладання господарського договору, хоча це є джерело зобов'язань. Права і обов'язки вже виникли у підприємств під час укладання договору, проте без їх виконання, права та обов'язки не відобразатимуться у балансі. Субрахунками 63 рахунку є: 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками», 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками», 633 «Розрахунки з учасниками ПФГ». Така деталізація є досить доречною та зручною, але не зовсім достатньою. Доречно було б відкривати до наведених субрахунків такі аналітичні рахунки: 631/1 «Заборгованість перед вітчизняними постачальниками, термін сплати якої ще не настав»; 631/2 «Відстрочена заборгованість перед вітчизняними постачальниками», 631/3 «Прострочена заборгованість перед вітчизняними постачальниками»; 632/1 «Заборгованість перед іноземними постачальниками, термін сплати якої ще не настав»; 632/2 «Відстрочена заборгованість перед іноземними постачальниками»; 632/3 «Прострочена заборгованість перед іноземним постачальниками».

Запропоновані рахунки полегшать роботу бухгалтера для ведення обліку зобов'язань, запропонована форма дасть змогу одразу бачити термін та вид заборгованості, легше буде стежити за її погашенням. Це призведе до більш раціональної організації бухгалтерського обліку зобов'язань на підприємстві, сприятиме виявленню найбільш ефективних форм та умов залучення позикових ресурсів, забезпеченню своєчасності розрахунків за короткостроковими зобов'язаннями підприємства, проведенню заходів щодо зменшення розміру заборгованості та забезпеченню виконання зобов'язань перед кредиторами.

Розглядаючи облік довгострокових зобов'язань, можна звернути увагу на невідповідність їх групування за П(С)БО 11 на чотири групи та за Планом рахунків. Необхідне приведення у відповідність П(С)БО 11 та Плану рахунків бухобліку у частині складових довгострокових зобов'язань.

Переважає більшість рахунків зобов'язань мають субрахунки, що допоможе деталізувати об'єкти обліку. Проте контроль над наявністю та погашенням кожного виду зобов'язань неможливий завдяки синтетичному обліку. До окремих рахунків синтетичного обліку відкривають рахунки аналітичного обліку для отримання повної та детальної інформації, яка необхідна для управління зобов'язаннями.

Джерелом забезпечення найефективніших форм і умов залучення позикових коштів залежно від потреб розвитку підприємства є облік зобов'язань.

При правильному відображенні в обліку довгострокових зобов'язань можливо вірно оцінити фінансовий стан підприємства, зрозуміти, наскільки воно є стійким та незалежним, своєчасно прийняти міри у разі негативних змін в звітності та при ризиках фінансової безпеки.

Стосовно проведення аудиту зобов'язань підприємства, то слід зазначити, що мета останнього полягає у встановленні достовірності певних даних відносно наявності зобов'язань перед кредиторами, повноти і своєчасності відображення первинних даних в зведених документах та облікових регістрах, правильності ведення обліку зобов'язань в усіх суттєвих аспектах.

До того ж, слід зазначити, що аудит такого важливого компонента фінансової звітності, як зобов'язання, має першорядне значення як для власників, керівників підприємства, так і для кредиторів, інвесторів та інших зацікавлених осіб. Останнє обумовлено, перш за все, тим, що зобов'язання значно впливають на ліквідність та інші показники фінансового стану підприємства, і водночас операції з ними можуть мати багато помилок, порушень і шахрайства, які потребують своєчасного виявлення, уточнення причин їх появи, а також розробки заходів щодо попередження останніх. Все це підкреслює важливість здійснення аудиторської перевірки на основі сучасної методики, яка охоплює всі види зобов'язань.

Так, виходячи з того, що більшість дослідників під методикою розуміють сукупність методів, прийомів та способів пізнання, що застосовуються у конкретній послідовності, слід відзначити, що аудит, який виступає як перевірка, теж має свою загальну методичку. Однак, якщо розглядати аудит за досліджуванним напрямом, а саме – за зобов'язаннями підприємства, то слід відмітити, що вона буде мати свою специфіку (особливості).

У зв'язку з чим, слід зазначити, що методика аудиту зобов'язань підприємства виконується шляхом застосування аналітичних процедур, звірки відповідності залишків на бухгалтерських рахунках зобов'язань, відстеження на останніх документів та записів. Опіраючись на процедури аудиту зобов'язань, які запропоновано І.В. Орловим, методичку аудиту зобов'язань підприємства вважається за доцільне представити наступним чином (рис. 3.2).

Запропонована комплексна методика аудиту зобов'язань підприємства, на відміну від наявних, враховує всі складові зобов'язань підприємства в залежності від економічного суб'єкта, перед яким воно виникає. Останнє надає можливість аудиторам висловити своє незалежне професійне судження щодо достовірності відображення в обліку та фінансовій звітності, виявити помилки та факти шахрайства за кожної складовою зобов'язання підприємства як окремо, так і в цілому. До того ж, аудитори зможуть виявити причини виникнення порушень,

фактів шахрайства не тільки в цілому по зобов'язанням підприємства, але й проаналізувати, в якому саме елементі зобов'язань вони виникли, та розробка яких заходів необхідна для того чи іншого елементу зобов'язань з ціллю не лише мінімізації, а й уникнення останніх.

Рис. 3.2. Запропонована комплексна методика аудиту зобов'язань підприємства в сучасних умовах господарювання

Не менш важливим є запропонований поділ зобов'язань підприємства на елементи й в процесі розрахунку рівня суттєвості досліджуваних компонентів фінансової звітності, який містить інформацію про зобов'язання підприємства.

Розрахований у запропонований спосіб рівень суттєвості в процесі аудиту зобов'язань підприємства впливає на те, як визначений порядок проведення аудиту зобов'язань, тобто від первинного документу до звітності чи навпаки; які масштаби перевірки, ступінь вибіркової перевірки. Процес визначення ступеня вибіркової перевірки значно впливає на суттєвість результатів аудиту, тобто чим менший присутній елемент вибіркової при перевірці, тим вищий рівень суттєвості перевірки.

Також важливим етапом в аудиторській перевірці зобов'язань підприємства є оцінка її ризику. Оцінка ризику – це процес прийняття рішення щодо можливих розбіжностей у фінансових документах. Цей ризик має дві складові – властивий ризик та ризик при здійсненні контролю. Аудитор повинен оцінити їх в залежності від обставин, що склалися.

Проведення аудиту полягає у забезпеченні управління своєчасною дієвою інформацією про зміну економічної ситуації, причини цієї зміни, відхилення від регламентованих параметрів з метою своєчасного прийняття рішень, спрямованих на попередження та усунення негативних змін і ефективне маневрування наявними ресурсами.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

1. Стосовно проведення аудиту зобов'язань підприємства, то слід зазначити, що мета останнього полягає у встановленні достовірності певних даних відносно наявності зобов'язань перед кредиторами, повноти і своєчасності відображення первинних даних в зведених документах та облікових регістрах, правильності ведення обліку зобов'язань в усіх суттєвих аспектах.
2. Зобов'язання підприємства посідають одне з найважливіших місць в системі управління діяльністю. Це обґрунтовується тим, що керівник підприємства аналізує чи проводить перевірку фінансової звітності, і також зобов'язань, що допомагає визначати фінансову стійкість, незалежність, прибутковість підприємства, приймаючи управлінські рішення на рахунок стратегічних або тактичних планів.
3. Для вдосконалення порядку відображення зобов'язань в бухгалтерському обліку можна виконати дії в таких напрямках:
  - вдосконалити систему первинного бухгалтерського спостереження;
  - адаптувати систему рахунків синтетичного і аналітичного обліку до вимог користувачів інформації;
  - вдосконалити форми внутрішньої та зовнішньої звітності.
4. Правильна організація обліку зобов'язань потребує суворого дотримання фінансової дисципліни: власної оплати боргів за зобов'язаннями і забезпечення своєчасного одержання коштів за реалізовану продукцію та надані послуги. Одним з основним зобов'язань для кожного підприємства є кредиторська заборгованість. Для поліпшення організації обліку доцільно розбити заборгованість на такі терміни: від трьох місяців, від трьох до шести і більше шести місяців та заносити інформацію у форму для відображення саме заборгованості між постачальниками та покупцями, де будуть відображатися форма та термін оплати, схема документообігу між

постачальниками та покупцями на підприємстві. Буде одразу видно, чи відбулося погашення заборгованості, на яку саме суму.

5. Запропонована комплексна методика аудиту зобов'язань підприємства, на відміну від наявних, враховує всі складові зобов'язань підприємства в залежності від економічного суб'єкта, перед яким воно виникає. Останнє надає можливість аудиторам висловити своє незалежне професійне судження щодо достовірності відображення в обліку та фінансовій звітності, виявити помилки та факти шахрайства за кожної складовою зобов'язання підприємства як окремо, так і в цілому.
6. Також важливим етапом в аудиторській перевірці зобов'язань підприємства є оцінка її ризику. Оцінка ризику – це процес прийняття рішення щодо можливих розбіжностей у фінансових документах. Цей ризик має дві складові – властивий ризик та ризик при здійсненні контролю. Аудитор повинен оцінити їх в залежності від обставин, що склалися.
7. Проведення аудиту полягає у забезпеченні управління своєчасною дієвою інформацією про зміну економічної ситуації, причини цієї зміни, відхилення від регламентованих параметрів з метою своєчасного прийняття рішень, спрямованих на попередження та усунення негативних змін і ефективне маневрування наявними ресурсами.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Мета даної роботи полягала в дослідженні теоретичних, методологічних і організаційних питань, пов'язаних з обліком та аудитом зобов'язань, а також в розробці рекомендацій та шляхів вдосконалення методики обліку та аудиту зобов'язань підприємства.

За результатами дослідження була розкрита економічна сутність та значення довгострокових зобов'язань та розрахунків. Всі зобов'язання, які виступають предметом бухгалтерського обліку, мають юридичне та економічне визначення.

В правовому змісті, юридичне джерело договірних господарських зобов'язань – це господарський договір. В Цивільному кодексі України господарський договір виступає однією з найголовніших причин виникнення зобов'язань. Суб'єкт зобов'язання – юридична чи фізична особа. Кредитор є стороною, що вимагає виконання певних дій від боржника, тобто другої сторони, що зобов'язана виконати вимогу кредитора.

Бухгалтерський облік трактує термін «зобов'язання» не так розгорнуто, як цивільне законодавство: 1) зобов'язання в бухгалтерському обліку визначають також інші галузі права, такі як фінансова, трудова або ж окремі законодавчі акти, які регулюють економічні відносини, а не лише Цивільний кодекс; 2) бухгалтерський облік визначає зміст зобов'язань інакше, аніж в юридичному сенсі; 3) в бухобліку договірне зобов'язання відображають не в момент його виникнення, а в момент виконання, оскільки договором є лише юридичний факт.

Не всі господарські зобов'язання підлягають обліку, тільки ті, що виникають з договорів, які укладені підприємством чи здійснення дій, з якими фінансове право зв'язує виникнення зобов'язань із внесення платежів до бюджету та відповідних позабюджетних органів.

Існують різні підходи до визначення зобов'язань. Їх розглядають як борг, як суму витрат, як залучений капітал, як розрахункові відносини та як частину вартості майна.

П(С)БО 11 «Зобов'язання» визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про зобов'язання та її розкриття у фінансовій звітності. Для визнання зобов'язань, а також для відображення їх у фінансовій звітності потрібне існування можливості достовірно оцінити їх та ймовірності їхнього погашення та зменшення, що передбачає економічні вигоди у майбутньому.

На формування облікової політики значно впливає оцінка зобов'язань. Важливим при оцінці зобов'язань є використання принципу обачності, це передбачає застосування в обліку методів оцінки, які зпобігають заниженню сум визнаних зобов'язань. Оцінку зобов'язань здійснюють завдяки дії принципу безперервності, покладаючись на подальшу діяльність підприємства.

Одним із найголовніших джерел формування оборотних засобів торговельних підприємств за сучасних умов господарювання є кредити та позики. Кредиторська заборгованість є одним з основним зобов'язань для кожного підприємства. Для поліпшення організації обліку доцільно розбити заборгованість на такі терміни: від трьох місяців, від трьох до шести і більше шести місяців та заносити інформацію у форму для відображення саме заборгованості між постачальниками та покупцями, де будуть відображатися форма та термін оплати, схема документообігу між постачальниками та покупцями на підприємстві. Буде одразу видно, чи відбулося погашення заборгованості, на яку саме суму.

Групування довгострокових зобов'язань за П(С)БО 11 на чотири групи не відповідає тому групуванню, що дане в Плані рахунків. Тому необхідно привести у відповідність П(С)БО 11 «Зобов'язання» та вітчизняний План рахунків бухгалтерського обліку в частині складових довгострокових зобов'язань .

Оцінка сум майбутнього зобов'язання потребує більш детального аналізу та додаткового дослідження джерел його виникнення і ризику порушення рівноваги

фінансового розвитку підприємства, в чому й полягає ускладнення відображення непередбачених зобов'язань в обліку. Становище сучасних підприємств в рамках організації і забезпечення аналізу та контролю є неналежним, від чого підприємству складніше формувати інформаційну базу управління позиковим капіталом.

Також обґрунтовано суть та місце аудиту зобов'язань в системі управління діяльністю підприємства. Предмет контролю – це стан і поведінка об'єктів управління. Така поведінка описується системою показників, завдяки чому встановлюється якісний стан об'єкту. До того ж, кожен об'єкт оточує середовище, з яким взаємодіє. Відповідно завданням аудиту є виявлення факторів, що значно впливають на поведінку об'єкта аудиту. Потрібні параметри об'єкту, а також їх відповідність меті управління, встановлюють, з'ясувавши об'єкт аудиту і суттєві чинники, які впливають на цей об'єкт. Результат аудиту здебільшого залежатиме від правильного визначення таких параметрів. Однак зміст аудиту не зможе бути усебічно розкритим поза сферою управління, яку він охоплює. Адже не існує контролю як такого, а є контроль конкретних змісту та форм.

Економічна суть операцій із зобов'язаннями обумовлюється фінансово-кредитними відносинами, що виникають між підприємствами, організаціями, установами тощо.

Стосовно проведення аудиту зобов'язань підприємства, то слід зазначити, що мета останнього полягає у встановленні достовірності певних даних відносно наявності зобов'язань перед кредиторами, повноти і своєчасності відображення первинних даних в зведених документах та облікових регістрах, правильності ведення обліку зобов'язань в усіх суттєвих аспектах.

В ході роботи визначено шляхи вдосконалення обліку та аудиту зобов'язань підприємства. Для вдосконалення порядку відображення зобов'язань в бухгалтерському обліку можна виконати дії в таких напрямках: вдосконалити систему первинного бухгалтерського спостереження; адаптувати систему рахунків

синтетичного і аналітичного обліку до вимог користувачів інформації; вдосконалити форми внутрішньої та зовнішньої звітності.

Вдосконалення системи первинного бухгалтерського спостереження в рамках обсягу та структури зобов'язань полягає у визначенні юридичних підстав здійснення операцій, наданні даних про повноту здійснення господарських операцій згідно договору, а також у визначенні та фіксації податкових наслідків при здійсненні господарських операцій.

Для розвитку системи первинного спостереження необхідно розробити перелік показників, що передбачені формою первинних документів, які підприємство розробить або вдосконалить з врахуванням груп господарських операцій, а також враховуючи особливості виникнення та припинення окремих видів зобов'язань. Такий перелік повинен бути закріплений обліковою політикою та документами щодо організації документообороту на підприємстві.

На процесі трансформації зобов'язань впливають інтенсивні зміни у внутрішніх та зовнішніх умовах функціонування підприємства. Для того, аби приймати ефективні управлінські рішення та для підвищення показників бухгалтерської звітності в межах фінансового аналізу необхідно удосконалити порядок відображення зобов'язань в обліку.

Методика аудиту зобов'язань підприємства виконується шляхом застосування аналітичних процедур, звірки відповідності залишків на бухгалтерських рахунках зобов'язань, відстеження на останніх документів та записів.

Для вирішення проблем забезпечення точності та оперативності інформації підприємству необхідно застосувати інформаційні технології, що вдосконалиють роботу підприємства та допоможе керівництву приймати правильні рішення, обираючи альтернативний варіант залучення чи використання зобов'язань.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березний А.Д. Облік зобов'язань. – Херсон: ХТУ, 2010. – 98 с.
2. Білик М.Д., Павлонська О.В., Питуляк Н.М., Невмержицька Н.Ю. Фінансовий аналіз: Навчальний посібник - 2-ге видання, без змін - К: КНЕУ, 2007 - 592 с.
3. Бухгалтерский учет: [Учебник] / И. И. Бочкарёва, В. А. Бычков, и др. [под ред. Я. В. Соколова] – М.: ТК Велби, узд-во Проспект, 2004. – 768 с.
4. Бруханський Р. Ф. Бухгалтерський облік: навч. посіб. / Р. Ф. Бруханський, О. П. Скирпан. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 444 с
5. Бруханський Р. Ф. Причини необхідності розробки стратегічно орієнтованої системи бухгалтерського обліку //Економічний аналіз. – 2014. – Т. 16. – №. 2. – С. 210-217
6. Владика О. Є. Шляхи вдосконалення обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками [Електронний ресурс] / О. Є. Владика // Молодий вчений. - 2016. - № 12.1. - С. 677-681. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_12
7. Гончарук Я. А., Рудницький В. С. Аудит: Вид. 2-ге, перероблене та доповнене. – Львів: Оріяна- Нова, 2004. – 292 с. ;
8. Грачова Р. Зобов'язання як елемент фінансової звітності, або Бухгалтерський нарис про події та наслідки URL: <http://www.dtkk.com.ua/debet/ukr/2001/43/43pr17.html>
9. Гуріна Г.С. Формування ринкових відносин в Україні / Г.С. Гуріна. – 2008. – № 6. – С. 34.
10. Гуцаленко Л. В. Марчук У. О. Реалізація контрольної функції обліку в управлінні поточними зобов'язаннями підприємств [Електронний ресурс] / Л. В. Гуцаленко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. - 2015. - Вип. 2(1.1). - С. 43-48. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vanp_2015_2\(1](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vanp_2015_2(1)

11. Договір у цивільному і трудовому праві: Довідник. Ч. 1. – К.: Юридична книга, 2014. – 280 с.
12. Закон України «Про аудиторську діяльність» від 22.04.93 р. №3125-ХІІ.
13. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 року № 996-ХІV.
14. Закон України «Про охорону праці» від 14.10.1992 року № 2694-ХІІ
15. Івахненко С.В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту: Навчальний посібник/ С.В. Івахненко. - 3-е вид., випр. – К.: Знання, 2012. – 348 с.
16. Інструкція «Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку, активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» / Затверджена Наказом Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 року за № 291.
17. Інструкція Національного банку України № 4 «Про організацію роботи з готівкового обігу установами банків України», затверджена постановою Правління Національного банку України від 20.06.1995 р № 149.
18. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затверджена постановою Правління Національного банку України від 12 листопада 2003 р. № 492.
19. Козлова М. О. Оцінка зобов'язань в бухгалтерському обліку [Текст] / М. О. Козлова // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2003. – № 4. – С. 121-131. – Серія «Економічні науки».
20. Кожанова Є.П. Економічний аналіз: Навчальний посібник/ Є.П. Кожанова, І.П. Отенко. - Х.: Інжек, 2005. - 340 с.
21. Курганська Н.М. Оцінка зобов'язань у бухгалтерському обліку / Н.М. Курганська // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць / Державний вищий навчальний заклад "Українська

- академія банківської справи Національного банку України". - Суми, 2008. - Вип. 23. - С. 335-339.
22. Лень В. С., Нехай В. А. Облік і аудит. Вступ до фаху: Навч. посіб. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 256 с. ;
23. Мазур В. А. Методика аналізу фінансового стану підприємства відповідно до вимог внутрішніх і зовнішніх користувачів [Електронний ресурс] / В. А. Мазур, О. Ф. Томчук, Ю. Ю. Браніцький // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. - 2017. - № 3. - С. 7-20. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2017_3_3_25.
24. Малюга Н. М. Шляхи удосконалення оцінки в бухгалтерському обліку: теорія, практика, перспективи / Н. М. Малюга. – Житомир : ЖІТІ, 1998. – 384 с.
25. Матвієць С. Облік розрахунків з постачальниками та підрядниками // Баланс-Агро. – 2007. – № 1(25). – С. 53-57.
26. Матюха В. І. Актуальні проблеми обліку розрахунків підприємства з постачальниками та підрядниками [Електронний ресурс] / В. І. Матюха, Г. В. Мисака // Молодий вчений. - 2018. - № 1(2). - С. 930-932. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_1\(2\)_87](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_1(2)_87)
27. Методичні рекомендації щодо застосування реєстрів журнальноордерної форми обліку для сільськогосподарських підприємств: Наказ Мінагрополітики України від 04.06.2009 р. №390.
28. Міжнародні стандарти фінансової звітності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.minfin.gov.ua.
29. Мулик Т. О. Аналіз господарської діяльності: навчальний посібник /Т. О. Мулик, О. А. Материнська, О. Л. Пльонсак. – Київ: Центр учбової літератури, 2017. – 288 с.
30. Нашкерська Г. В. Особливості визнання та оцінювання умовних зобов'язань / Г. В. Нашкерська // Регіональна економіка. - 2008. - № 4. - С. 141-150

31. НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене Наказом Міністерства Фінансів України № 73 від 07 лют. 2013 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
32. Орлов І.В. Сутність поняття «зобов'язання»/ І.В. Орлов [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc-gum/Vzhdtu_econ/2010-1/18.pdf
33. Орлов І.В. Місце та роль обліку зобов'язань в історії бухгалтерської думки // Міжнародний збірник наукових праць. – випуск - № 3(15). – С. 201- 207
34. Панченко О. М. Формування облікової політики підприємства щодо кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги / О. М. Панченко, К. Р. Савченко // Сталій розвиток економіки. - 2015. - № 4. - С. 163-169. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2015_4_25.
35. Петрук О.М. Бухгалтерський облік договірних зобов'язань і прав: Навч. пос. О. М. Петрук - Житомир: ЖІТІ, 2009. - 186 с.
36. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: наказ Мінфіну України від 30.11.99 р. № 291.
37. Платіжні системи: навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти / В.А. Ющенко, А.С. Савченко, С.Л. Цокол та інші - К.: Либідь, 1998. - 416 с.
38. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755- VI // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.
39. Подолянчук О. А. Діяльність суб'єктів малого підприємництва: нормативно-правовий аспект [Електронний ресурс] / О. А. Подолянчук // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. - 2017. - № 5. - С. 51-60..
40. Подолянчук О. А. Кредиторська заборгованість як специфічне джерело формування капіталу підприємства [Електронний ресурс] / О. А. Подолянчук,

В. М. Чорна // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. - 2011. - Вип. 3. - С. 193-197. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2011_3_35

41. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: Наказ Мінфіну України від 08.10.99 N 237.
42. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання»: Наказ Мінфіну України від 31.01.2000 р. № 20.
43. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід»: Наказ Міністерства фінансів України від 29.11.1999р. №290.
44. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: Наказ Міністерства фінансів України від 31.12.1999р. №318.
45. Практикум з фінансового та управлінського обліку за національними стандартами: навч. посібник / За ред. проф. М.Ф.Огійчука. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Алерта, 2013. – 608 с.
46. Практичний посібник для аудиторів. Збірник законодавчих та нормативних актів. – К.: Атіка, 2002 – 560 с.
47. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999р. № 996–XIV (зі змінами і доповненнями від 07.07.2011р. №3614-VI).— режим доступу.: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws /show/996-14>
48. Про внесення змін до Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах: Постанова Правління Національного банку України від 16 травня 2011 р. № 145.
49. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо заповнення форм фінансової звітності: Наказ Міністерства фінансів України від 28.03.2013 №433.
50. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України 07.02.2013 № 73.

51. Про затвердження Положення про вимоги до стандартної (типової) форми виготовлення вексельних бланків: рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 22.11.01 р. № 338.
52. Ревизюк І. М. Удосконалення обліку розрахунків з постачальниками [Електронний ресурс] / І. М. Ревизюк, Є. В. Калюга // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси . - 2013. - Вип. 10(4). - С. 185-190.
53. Савченко В.Я. Аудит: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2002. – 322 с
54. Соколов Я.В. Бухгалтерский учет от истоков до наших дней/ Я.В. Соколов. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1996. – С. 281.
55. Сопко В., Завгородній В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу: Підручник. — К.: КНЕУ, 2000. — 260 с. орожук Т.М. Елементи облікової політики підприємства щодо зобов'язань / Т.М.Сторожук // Збірник наукових праць Ірпінської фінансовоюридичної академії (економіка, право). – 2013. – Вип. 2. – С. 66-71.
56. Сурніна К.С. Зобов'язання і кредиторська заборгованість, проблеми термінології і класифікації // Економіка: проблеми теорії та практики. Вип. 42. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2014. – С.56-61.
57. Сучасний бухгалтерський облік, аналіз і аудит: галузевий аспект: колективна монографія у 2 т. / за ред. П.Й.Атамас. – Дніпропетровськ: «Герда», 2013. – Т. 1. – 358 с.
58. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність: навчальний посібник / Н.М. Ткаченко. – К.: Алерта, 2011. – 923 с.
59. Тютюнник Ю. М. Фінансовий аналіз : [навч. посіб.] ; частина I / Ю. М. Тютюнник ; [2-ге вид., перероб. і доп.] – Полтава : РВВ ПДАА, 2014. – 358 с.
60. Управлінський облік. Навчальний посібник / Бруханський Р.Ф. – Тернопіль: ТНЕУ, 2012. – 223 с
61. Фінансовий менеджмент: навч.пос.: / за ред. проф. Г.Г. Кірейцева. - Київ: ЦУЛ, 2010. - 496 с.

- 62.Фінансовий облік / Крупка Я.Д., Задорожний З.В., Микитюк Н.Я. та ін.: підручник. – К : Кондор-Видавництво, 2013. – 552 с
- 63.Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV.
- 64.Шевчук О.А. Аспекти бухгалтерського та податкового обліку безготівкових розрахунків // Фінанси України. - 2011. - №2. - С. 69-76.
- 65.Шевчук С. Визнання та оцінка зобов'язань у бухгалтерському обліку і фінансовій звітності [Текст] / С. Шевчук // Бухгалтерський облік і аудит. - 2009. - № 6. - С. 18-23